

„Teszi magát az idő: repedésre repedés”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
IX. ÉVFOLYAM 1998. 4. (258.) SZÁM — FEBRUÁR 25.

ára 1000 lej

Nagy Károly: Ablakrács

- Bálint Lajos — Lászlóffy Aladár:
Könyves sors, könyves hivatás
- Páll Lajos versei
- Jancsó Miklós: Börtönőrök
- Lászlóffy Csaba: Álombeli ébrenlét
- Szabó György: Katedra és színpad
- Angi István egy szerzői lemezről
- SERÉNY MÚMIA

LÁSZLÓFFY ALADÁR Molyrágta lelkünk

Néptelen képek és képtelen népek. Elnéptelenedik lassan a kép, melyet képtelen, abszurd lelkületű népekről készítő gyorsfényképész kedvében a történelem. Tetszik emlékezni a régi szép pozitúrákra: leányok, legények, leánykori nagymamák, kezükben könyvvel, virággal vagy csak hosszú napernyővel odaállnak a fotográfus pingált háttéréhez. Ez a pingált háttér pedig nem tréfa. Lassan festette oda a változó felhőzetekre, poétikus bevilágításokra fényérzékeny múlt. Ha volt a Hétvévszázad Magyar Költészetének vasárnapdélutáni fényképezkedésekre alkalmas, kedves kedve, akkor a Petőfi momentuma bizonyosan az volt. Minden kultúra a legjobb ruháját viseli a világsegregszemléken. Hát nekünk a legtöbb, legjobb, legszebb Petőfi révén jutott, s akkor most beleálljon a moly? A mi saját molyunk? Egy jelképes nő, nagyhírű iskolában úgy évhar-mad közepén bejön a fiatal magyartanár, felmegy a katedrára s azt mondja az osztálynak: a tanmenet szerint most Petőfi következne, de én nem tartom jó költőnek, úgyhogy ugorjunk a másik fejezetre... Lehetséges, hogy klasszikusainknak alkonyata s nem reneszánsza jött el? Hiszen 89 után a kis komcsi József Attila utcanevtábláit is kezdték lefeszgetni vakbuzgó senkiházik, Adyt megint lezsídobérencezték a mindenkori forradalmak hóhérmunkát, döntögetést szívesen vállaló sópredékei. Pedig a magyar irodalomban, és semmilyen irodalomban, kultúrában nincsenek rendszer-váltások, csak minőség és minőségatlanság van. Legfennebb épeszünk elvesztése kö-

vetkezhethetne be, de hát az ne éppen a katedrákon kezdődjék. Hja, e világban nem végleges semmi, sóhajtana a tárgyila-gos, higgadt, leíró szemlélet. Világkultúraszerte történetek efféle dolgok, elfelejtették egy jóidőre Shakespeare-t és kis időre sutba dobták Bach János Sebestyént is. Csakhogy ilyen szenttelen szemlélet, mely a szemtelenségektől sem gurul be, talán nincs is az emberi lény keze ügyében... De hát mi történik Petőfiékkal? S vajon csak a szájhúzogatók ásitás-ragálya elől kell mentenünk örök értékeinket is, vagy úgy, miképp a törékeny holmit a törni-zúzni kezdő, öncsonkításra is hajlamos megrészegülők elől? Mert részegítenek itt körül jócskán. Kemény idő ez lágy embernek, mondaná nagymamánk, aki egy Patrona Poesiae bölcsességével csak rakta a spájpalcokra s az apátsági könyvtárak emeleteire dugig a befőzött-kifőzött finomságokkal tele kantákat, köteteket, fenéig kiürített méreg- és árnyalatüvegeinket. Mi mindent befogadtunk, honosítottunk hét vagy tíz vagy milleszáz évszázad alatt; és mit dobhatunk ki az immár magunkból büntetlenül?... Tehát mi történik Petőfi-ékkel? Amit semmilyen Trianon nem követelt: a lelki kiürítést kezdi el az elnevelt nagyképűség, vagy a felbújtásra történő öncsonkítás? Ám hogy lelki kiürítési biztosok tanárok legyenek, avagy éppen szerkesztők, kritikusok a deportálás kakastollasai... Olyan ez, mintha Debrecen megtagadná Csokonait, Sárospatak Balassit. Hát mégis Árkádiában élünk, szép, modern, komputer-Árkádiában? Végtelen képek és képtelen végek.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

4

Könyves sors, könyves hivatás

A 70 éves Bálint Lajossal beszélget Lászlóffy Aladár

— Sajnos ezt nem lehet megkerülni, se kihagyni: hogyan kezdődött?

— 1928. február 18-án születtem, Székelydálya községben, akkor Udvarhely, ma Hargita megyében. Szüleim földműves emberek. Apám mellékesen jó kerekemester is volt. Gyerekkoromból a hagyományos székely falusi élet élményeit hordom magamban.

1935 őszén kezdtem iskolába járni. Falunkban magyar elemi iskola volt, de az iskolai év megkezdése után két héttel, egyik napról a másikra Bukovinából származó fiatal házaspár lett a tanítómesterünk, s minket, akik addig még csak nem is hallottunk román szót, ők az anyanyelvükön próbáltak okítani. A tanító néni és tanító bácsi nagyon hamar megtanult magyarul, de mi gyerekek nem sok ismeretanyaggal gyarapodtunk. Apám tanított meg írni-olvasni magyarul. Ábécés könyvem az Erdélyi Gazda és a Braszói Lapok volt.

1940 nyarán felvételiztem a székelyudvarhelyi római katolikus főgimnáziumba, de az 1941–42-es iskolai évben már, református lévén, átmentem az újonnan megnyílt Református Kollégium fiúgimnáziumába, és ott érettségiztem 1947 tavaszán. 1947 őszén beiratkoztam a Bolyai Egyetemre, a magyarromán szakra. Ha nem jött volna az 1948. évi tanügyi reform, az Udvarhelyi Református Kollégium magyar szakos tanáraként éltem volna le az életemet.

1947–1950 között elvégeztem 3 évet az egyetemen, de tanulmányaimat nem fejezhettem be, mert közben szüleimet kuláknak nyilvánították s az e miatt kiszabott magas tandíjat nem tudtam kifizetni; az egyetemről exmatrikuláltak. Egyetemi éveim kezdete kor hamar kiderült, hogy valami munka- és kereseti lehetőség után kell nézmem, különben nem tudok megkapaszkodni.

Így kerültem 1948. február 1-én — tehát most éppen 50 éve — a Világosság (a Magyar Népi Szövetség napilapja volt) szerkesztőségébe. A szerkesztőség nyomdai korrektorként alkalmazott, s így kerültem kapcsolatba a nyomdászattal.

— Milyen volt a könyves, újságos, betűs, nyomdás világ ifjúságod idején?

— 1950 tavaszáig kettős életet éltem: késő délutántól éjfél utánig nyomdai korrektor, délelőttönként egyetemi hallgató voltam. A megélhetésem és a tandíjamat a fizetésemből rendeztem, mert szüleimtől mindent elvettem, a házunkból kiköltöztették őket. Apám elment segédmunkásnak Brassóba, édesanyám az egyik jó szomszéd nyári konyhájában húzódott meg, öcsémet elvitték munkaszolgálatos katonának — így tőlük segítséget nem várhattam. Amikor a tandíjamat annyira felemelték, hogy a fizetésemből nem tudtam kifizetni, kihallgatást kértem az egyetem akkori rektorától, Nagy Istvántól, és elmondtam neki, hogy én napi 20 órát dolgozom, hogy megélhessek és az egyetemre járhaszak. Válasza nagyon rövid volt: "az elvtárs dolgozzon napi 24 órát!" (Rég megbocsátottam Nagy Istvánnak, mert akkor ő ezt hitt el.)

Az egyetemről még annyit, hogy jó húsz

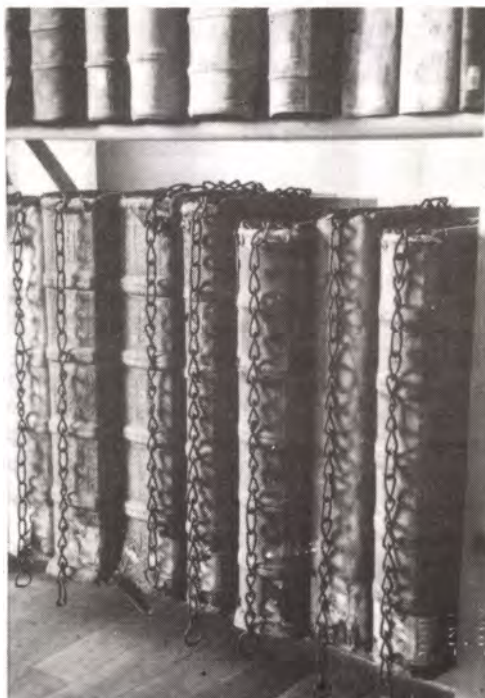
évvvel később, levelező hallgatóként fejeztem be tanulmányaimat és 1973-ban államvizsgáztam.

A nyomdában korrektorként kitűnő szakmunkásokkal és remek emberekkel hozott össze a sors. Tőlük tanultam meg a szakma minden csínját-bínját; kézi és gépi szedést, tördelést — egyszerűen a klasszikus nyomdászat majd minden ágát. Ha valamilyen szaki hiányzott, minden további nélkül helyettesíteni tudtam. Endresz, Czeier, Horváth, Cservenkovics, Füssy és Katóka Gyula bácsi lelkén szárad, hogy egy életre megszerettem a nyomdászatot. Közben megismertem az akkori Állami Kiadó kolozsvári "műszakosát", Tóth Samut, és külső munkatársként folyamatosan dolgozni kezdtem a kiadónak is korrektorként. Anyagilag is számított, és szerettem is a munkát. A külső munkatársi viszony megmaradt azután is, hogy a Világosságtól "leépítettek".

1951 kezdetén egyetem és munkahely nélkül maradtam, s nagy nehezen a Vöröskereszt tartományi szervezeténél kaptam állást. A Vöröskeresztnek abban az időben volt egy ápolónőképző iskolája, s az iskola kantinejének voltam a felelős vezetője. Tévedés ne essék, nem valami igazgató voltam, hanem olyan mindenes, aki reggel 5 órakor ment sorba állni a vágóhídhöz, a kiutalt húsadagot kiváltani, s azt a hátamon vagy kis tolókosin hazavinni, majd a piacról minden szükségeset hazacipelni, könyvelni stb. Közben végeztem a korrektori munkát.

1951. november 11. és 1954. február 18. között a "házát szolgáltam" Caracalban mint rendes katona, és 1953 őszétől, mint munkaszolgálatos, Ovidiu II-n egy hegyet segített elhordani — nem a "zsebkendőm négy sarkában"!

Amikor a katonaságtól hazajöttem már a vöröskeresztes munkahelyem is megszűnt, és jobb híján a megyei szövetkezeti központ áruházában helyezkedtem el, kezdetben mint árutologató, majd mint raktáros. A vasédesény részleg raktárosa voltam 1958 nyaráig. Természetesen ismét folytattam a korrektori külső munkát a kiadónak.

Az 1948 — 1958 között átélt vegyes-viharos esztendőimet még az ellenségemnek sem kívánom.

Tóth Samu minden közbenjárására szükség volt, hogy 1958 júliusában a kiadó rendes alkalmazottja lettem, s ezáltal abban a szakmában dolgozhattam, amelyet már régen szenvedélyes szerelemmel megszerettem.

— Tóth Samura mindnyájan felnéztünk és tisztelettel emlékezünk rá, ha a könyvespolcra pillantunk.

— A Tóth Samuval való együttműködés külön fejezete életemnek. Tóth Samu méltatlanul kezd kihullni a köztudat emlékezetéből, annak ellenére, hogy ő volt a régi erdélyi magyar könyvművészet. — Heltai Gáspár, Misztótfalusi Kis Miklós, Kós Károly — méltó folytatója. Szerelme, makacs szenvedélye és életeleme volt a könyvcsinálás. Vele korai haláláig (1969-ben halt meg 50 évesen), 11 éven át dolgoztunk együtt.

Mellette tanultam meg a könyvcsinálás minden szépségét. Tóth Samu könyves pályáját rögtön a háború után, a Józsa Béla Athenaeumnál kezdte, majd az Állami Kiadó és a Tudományos Könyvkiadó kolozsvári részlegének vezetőjeként, az egész magyar könyvkiadás irányítója volt. A háború utáni, a kezdeti broszúra-kiadványok után egyre inkább a komoly, tudományos és szépirodalmi könyvek megteremtője lett. Az 50-es évek közepére-végére már kialakult a romániai könyvkiadás hálózata és ebben a magyar könyvkiadás aránylag jól működő lehetősége. Magyar könyvet elsősorban három könyvkiadó: a Tankönyvkiadó, az Ifjúsági Könyvkiadó és a legtöbbet az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó (ESPLA) adott ki. Az ESPLA, majd az Irodalmi Könyvkiadó keretében létezett a bukaresti magyar szerkesztőség, a kezdetben rövid ideig működő marosvásárhelyi részleg, és a kolozsvári szerkesztőség Kacsó Sándor bácsi vezetésével. Ezekről a szerkesztőségekről kaptuk meg a kiadásra előkészített kéziratokat, miután azok már mindenféle jóváhagyást megkaptak. Minden kézirat további sorsa a Tóth Samu műhelyében dőlt el. Tóth Samu jó érzékel és kitűnő szervezőkészséggel irányította a munkát. Jó érzékel válogatta ki a címlapokat tervező és könyvillusztrációkat készítő grafikusokat. Tóth Samu művészeti

tanácsadója Abodi Nagy Béla volt, de mellette szinte minden említésre méltó grafikus megfordult ebben a műhelyben. Andrásy Zoltán, Bene József és sok más ismert művész mellett a fiatal, akkor még főiskolás grafikusok közül szinte kivétel nélkül mindenki kijárta a Tóth Samu iskoláját. Itt felsorolhatnám a névsort Artz Helmuttól, Cseh Gusztávon, Deák Ferencen, Feszt Lászlón, Tóth Lászlón át Soó-Zöld Margitig, szinte mindenkit. A Tóth Samu által elfogadott borítótér vagy illusztráció többet jelentett a főiskolások számára, mint egy sikeres vizsga az akadémián.

Ebben a műhelyben születtek a könyvek. Ebben az időben indultak a különböző sorozatok: A kezdeti Haladó Hagyományaink, a Kincses Könyvtár, a Romániai Magyar Írók, Magyar Klasszikusok, Forrás-, Dráma-, Horizont- és Téka-sorozat. Kicsit pontosítva emlétem, hogy a Forrás-sorozat Veress Zoltán: *Menetirány*, Lászlóffy Aladár: *Hangok a tereken*, Szilágyi Domokos: *Álom a repülőtéren* kötetekkel indult. 1961-1962 fordulóján indult a Horizont-sorozat Lampedusa: *A párdúc* c. kötetével, a Téka-sorozatot elindító próbakötetek pedig hat ének a Kalevalából Nagy Kálmán fordításában és Szabó Lőrinc: *A huszonhatodik év* c. kötete volt. A sorozatok mellett természetesen az önálló kötetek, próza- és verskötetek sokasága jelent meg abban az időben. Aki az irodalmi és tudományos életben egyáltalán labdába rúgott, akkor és a későbbiekben, Ábrahám Jánostól és Asztalos Istvántól kezdve Veress Pálig és Zimán Józsefig mindenki megfordult a kiadóban. Az akkori nyomdai lehetőségeket és körülményeket figyelembe véve, megjelent könyveink mind tartalmilag, mind a nyomdai kivitelezés tekintetében ma is szép könyveknek tekinthetők.

1969 után lényegesen átalakult a kiadói műhelymunka. Tóth Samu hirtelen halála után rendes alkalmazottként a kiadóba került Deák Ferenc grafikusművész és létrejött az önálló Kriterion Könyvkiadó. A kolozsvári szerkesztőség újrászerveződött és nagyon jó kollektíva alakult ki. Ez a megállapítás érvényes a szerkesztőség és a műszaki szerkesztőség vonatkozásában is.

— Igen, bár közelmúltként jobban ismert, de éppen abba a korszakba esik a Kriterion-kor mint hőskor, amikor szárnyra bocsátották a hírhedt jóslatot, hogy vége lesz a Gutenberg-galaxisnak.

— Kiadói tevékenységem legtermékenyebb és legsikeresebb időszaka volt a Kriterion Kiadónál eltöltött idő. Deák Ferencel tudatosan alakítottuk könyveink külsejét, nyomdai kivitelezését. Mennyiségileg és tartalmilag is kiszélesedett a kiadó tevékenysége. A hetvenes évek elején volt olyan év, hogy 170 cím jelent meg magyarul. A Kriterion Könyvkiadó a szépirodalom mellett felvállalta a tudományos, a néprajzi, a művészeti, a zenei, mondhatni az élet minden területét felölelő kulturális élet által létrehozott irodalmat. Munkánk legnagyobb eredményének tartom, hogy a Kriterion-könyveknek külön, önálló arca volt. Ez az önálló arca a különböző könyvkiállításokon még a laikus számára is jól látható és lemérhető volt. A könyvek előállításánál mindig az volt a gondunk, hogy az elképzelt-megálmodott szép könyvet sohasem tudtuk megvalósítani. Attól a pillanattól, hogy egy kötetet leadtunk a nyomdába, a megjelenéséig, mindig

kisebb-nagyobb megalkuvásokat kellett tennünk, mert nagyon korlátozott volt a nyomdák műszaki színvonala, akadozott a papírellátás és különösen nehéz volt, és állandóan változott a kötetzeti anyagokkal való folyamatos ellátás. A jobbítás szándéka mellett ezek a körülmények magyarázzák azt a következtetlenséget is, ahogyan sorozataink kisebb-nagyobb mértékben változtak, tulajdonképpen alkalmazkodtak az adott lehetőségekhez.

A különböző nehézségek ellenére is sok szép, sikeres vállalkozásunk volt. Példaként említeném, hogy Kós Károly 90. születésnapján (1973-ban) jelentettük meg azt a *Szekely balladák* c. kis füzetet, melyet Kós Károly sajátkezűleg írt, rajzolt és hímezett feleségének annak idején, nászajándékként. A számozott kötött példányokat magyarkapusi asszonyok hímezték. Vagy Kallós Zoltán *Balladák könyve* című kötetének első kiadása, melynek borítóját szintén magyarnagykapusi asszonyok varrták. Minden évben különös gonddal állítottunk elő egy-két könyvet, amellyel "Az év legszebb könyvei" versenyre készültünk. Nem volt olyan év, hogy ezen a versenyen ne nyertünk volna legalább egy vagy több díjat. Kiadói ese-

ménnyé tudtuk tenni a Kriterion 1000., 2000., 2500., kötetként megjelenő könyvet. Nehezen tudnám megmondani, melyik volt az a könyv, amelyik a legkedvesebb számomra, mert a kb. 4500–5000 könyv, amelynek létrejöttében közreműködtem, mind kedves számomra és minden könyvnek megvan a maga születéstörténete.

Munkánkban hasznosítottuk a Tóth Samu örökségét, tudatosan, hogy az erdélyi könyvművészet legjobb hagyományait folytassuk. Természetesen figyelemmel kísértük és irigykedéssel méregettük a magyarországi könyvművészet sok szép eredményét, és hasznosítottuk is a mi anyagi és nyomdai feltételeink között megvalósítható eredményeket.

A Kriterion Könyvkiadó tevékenységéről dicsekvés nélkül elmondható, hogy fontos kultúrtörténeti szerepet töltött be.

Ebből a fontos tevékenységből magam is elvégeztem a rám, műszaki szerkesztőre eső részt.

A kiadó tevékenysége lényegesen csökkent az 1989-es változások után. Csökkent a munkatársak száma, kevesebb könyv jelent meg. Magam 1992. március 31-én, jóval korhatár után vonultam nyugdíjba a kiadótól. De már 1990 februárjától külső munkatársként, több mint egy évig a Keresztény Szónál, majd nyugdíjasként, megszakítás nélkül a Református Egyházkerület Misztótfalusi Sajtóközpontjának nyomdájában dolgozom.

Apolitikai rendszerváltás nyomán lényegesen átalakult az egész nyomdaipar is. Az eltelt 8 év alatt szinte teljesen megszűnt az ólomszedés és a magasnyomás, és mindennaposá vált a számítógépes szedés és tördelés és ennek nyomán az offszetnyomás. A műszaki szerkesztői szakmát is újra kellett tanulni. Az új technológiával készült könyvek láttán nosztalgiával emlékszem a klasszikus nyomdatechnikára, de semmiképpen sem tudom elfogadni, hogy "a Gutenberg-galaxisnak vége van". Egyszerűen azért nem, mert a kultúrembernek a könyvvel való intim kapcsolatát semmilyen új technológia, sem a számítógép, sem az internet nem tudja helyettesíteni.

— Magad mondtad, hogy akaratlanul is számvetésre kényszerítettelek. Milyen nosztalgikák maradtak a jövőre?

— A régi, klasszikus technológia iránti nosztalgia elsősorban akkor ébred fel bennem, amikor látom a mostanában megjelenő, új technológiával készült könyveket és mindenféle nyomtatványokat. Szomorúan látom, hogy szerkesztésük, kivitelezésük teljesen esetleges, mind magukon viselik a számítógép adta rengeteg új lehetőség hozzá nem értő használatát. A könyvek legnagyobb része arról árulkodik, hogy a számítógép használóinak enyhén szólva hiányosak a szép könyv és egyáltalán a szép nyomtatvány előállításához szükséges elemi ismeretei. A könyv kolofonjában előszeretettel feltüntetik, hogy: számítógépes szedés-tördelés: xy, anélkül, hogy valaha is kézbe vettek volna egy nyomdai szakkönyvet, vagy tudatosan megnézték volna legalább 10-15 szépen szerkesztett könyvet, hogy a könyvcsinálás ábécéjének legalább a legalapvetőbb szabályaival megismerkedjenek.

Állítom, hogy számítógéppel is lehet gondosan, szépen megszerkesztett könyvet és nyomtatványt előállítani, de a minimálisan szükséges előtanulmányokat kötelező elvégezni.

A nyomtatott szó és szöveg előttem mindig valami szent dolog volt. Azt szoktam mondani, hogy esetleg valaki évszázad(ok) múlva is előveheti az általunk készített könyvet, és nem mindegy, hogy a könyv alapján hogyan fog emlékezni ránk.

Ennek ellenére hiszem és tudván tudom, hogy a növekvő igények, a kezdeti esetlegességek után, kikövetelik majd maguknak a megfelelő igényességet is.

— Fel se lehetne sorolni, mennyi mindenről nem beszélél. Mint ahogy nem férne ide azoknak a hálás szerzőknek a baráti kéréséigazgatója, akik munkád, művészeted nélkül nem keringenének könyveikkel ott, az elpusztíthatatlan Gutenberg-galaxisban. Azértis! Min: az erdélyi magyar könyves sors, könyves hívás egyik "ősz nagy-mesterét" üdvözlök minányajunk nevében.

SZOLIVA JÁNOS

Akár a gondolat

Nyáron
mosolyognak a kirakatok,
cserélgetik játékaikat.
Megpihenni
leülnek az emeletek,
akár a gondolat.
Hanyatt fekszik a világ,
megteheti,
míg egy vörös szarvú bika
föl nem ökleli.

Repedésre repedés

Kicsorbult falak: dűszletek.
Mi látszik túl a réseken?
Kipányvázott éjszakán
felhők zavarát figyeled.

Teszi magát az idő:
repedésre repedés-
S ha beomlik a félig kész tető,
ki épít új templomot?

Panelház

Bömböl a fehér szobafal,
zaj, zöreje, durrogás,
beleremeg az emelet.
Fejünk fölött a szomszédék
éppen ürtének.
Ők mindent a WC-be sülyesztenek,
lecsorog minden, ami hányadék:
gyufa, cigarettavég,
szórcsomó, borotva,
koton, szagos pelenka,
doh, penész,
elhidegült szeretkezés,
kés, villa, vásott kanál,
törött tányér, üvegcserep,
kozmás ételmaradék,
hasmenés, székrekedés,
undor, viszolygás,
szitok, káromkodás,
ajtócsapkodás,
"nincs pénz"-hangulat,
rossz közérzet;
veszekedés — verekedés
— és folyik a vér.

Lezuhog minden, ami ktn, kesero,
ami szenvedés, fájdalom.
A nyomor, a szegénység zuhog,
elkerülhetetlen a dugulás.

Most itt állunk eszmélkedve,
és zaklatottan várjuk,
rendbe jönnek-e az idegvezetékek.

Magyar hajnal

Nyílik a nappal, mint a sarki kocsmá.
Moccanatlan az ágy.
Kialvatlan szemedből eliramlik a busz,
magadra hagy a munka.
Nincs szüksége rád.
Kirakatban pöffeszkedik a világ.

Ha

Ha menedéked a szenttelen magány,
ha nem árt a szó, törekeny dallam,
gondolj arra, mi kimondhatatlan,
amit titkolni érdemes.

Katedra és színpad

"Katedra és színpad": ezt a címet viseli Sombori Sándor önéletrajzi sorozatának, a "Zajló esztendő"-nek a harmadik, egyben befejező kötete (az első két részt a Helikon 1995. szeptember 20-i, illetve 1997. február 20-i számában ismertettem). Találóból címet keresve sem lehetett volna találni, mert az immár férfikorba jutott Sombori élete ehhez a két "deszkához" kapcsolódott: az iskolai dobogóhoz és a színházi deszkákhoz.

A mi korosztályunk, amely egészében átélte a kötetben foglalt politikai eseményeket, újra felidézheti magában mindazt, ami akkor történt: a fiatalok lakásgondjait, a "nemkívánatos" személyek elhurcolását jobbik esetben kényszerlakhelyre, a rosszabbikban munkatelepre vagy börtönbe, a gyárak és üzemek, majd az iskolák államosítását, a munkahelyről való eltávolításnak ismételt jelentkező veszélyét (néha épp barátoknak vélt személyek kezdeményezésére stb). Somborinak és nemzedéktársainak a sors tartogatott még egy nehéz próbát (amelyet egyébként e sorok írója csodálatos módon elkerült): azt, hogy túl a harmincadik életéven katonának hívták be őket s végig kellett csinálniuk az ismert módon a huszonévesek erőnlétét is alapos próbára tevő alaki kiképzést (amely egyébként sok jóbarátot is szerzett neki, köztük Stefan Munteanut, akivel azóta is tartja a kapcsolatot).

Sombori Sándor magyar-francia szakot végzett (az I. évet a Ferdinand, a többi a Ferenc József Tudományegyetemen), ezt a két tárgyat tanította mindvégig, hol líceumban, hol inasiskolában, ahova a sors vetette. Munkásságáról szólva, helyénvalónak tartom idézni egy passzust a könyvből, a borostyán példázata: "Valamelyik tavaszon a Brassót koszorúzó hegyekből borostyánt hoztam, hogy sivár udvarunkat zöldbe boríthassam. A friss hajtások bátoritanul tapogatóznak a világba, keresnek valami szilárd testet, melybe beleütközve meginduljon bennük az ellenállás keresésének ingere. Mihelyt a zsenge hajtások csúcsa megérint egy követ vagy elér egy falat, tehát akadályba ütközik, növekedési energiái megtízszereződnek, naponta centimétereket nő. Valahogy én is így vagyok, nem tűröm a tétlenséget, kell valamilyen feladat, mely annak legyőzésére ingerljen. Ilyenkor munkabírásom megsokszorozódik, egy időben több feladatot is el tudok végezni, mintha két kézzel írnék" (151-2). Nos, ez jellemző az egész itt felvázolt pályaszakasz minden részére: a tanításra éppen úgy, mint a színházi munkára.

A tanítás során egyik legnagyobb elégtétele az volt, hogy kiváló tanítványok egész serege került ki a keze alól, olyanok, akik

közül nem egy az azutáni időkben hálásan emlékezett meg a Sombori tanár úr keze alatt töltött időkre. Köztük találjuk Domokos Gézát, Egyed Ákost, Beke Györgyöt, Vékás Domokost, Veress Dánielt, hogy csak a legismertebb neveket említsem.

Külön bekezdésbe kívánczik Szabédi Lászlóval való ismeretsége és kapcsolata; Szabédi halála előtt kb. egy évtizeddel ezt mondotta a szerzőnek: "Ha csalódnai fogok az eszmében, majd akkor meglátjuk, mi a teen-dő" (140).

Ez azonban már a színházi tevékenység kapcsán kerül szóba, amikor Somborit az 1956-os forradalom idején tanúsított "helytelen" magatartása miatt megvádolják, végül el is bocsátják irodalmi titkári állásából. Hiába próbálkoznak segíteni a jóbarátok: a legtöbb, amit elér, az, hogy nem marad állás nélkül s nem csupán felesége fizetéséből kell élnie a családnak.

A "borostyán-példázat" azonban működik: mind tanügyi munkássága idején, mind a színháznál töltött évek alatt tucatnyi darabot, regényt ír, fordít románból, népszerűsítő előadásokat tart Sepsiszentgyörgyön és vidékén, beszédet ír mások számára, műkedvelőkkel előadhatja a "Háry János"-t és más színdarabokat stb. Én, aki levelezésünk folytán már akkoriban figyelemmel kísértem sokfelé elágazó tevékenységét, magamban "Kovácsna megye kultúrfelelőse" neveztem el őt. S végezte mindezt anélkül, hogy le kellett volna mondania a családjáról való gondoskodásról, gyermekei neveléséről, (amiről szintén sok, mindannyiunkra ráillő apróbb-nagyobb esetet megtudunk).

A színházi és írói munka révén Sombori Sándor összekötetésbe került a magyar és román szellemi élet több kiválóságával (Victor Eftimiu, Liviu Ciulei, Szemlér Ferenc, Tompa Miklós, Toma Caragiu): ilyenkor pár vázlatos sorban jólsikerült portrét nyújt az olvasónak az illetőről.

Az egész könyv állandó tépelődés és főleg önvizsgálat: saját tudását, módszereit ismételtelen mérlegre teszi és igyekszik hasznosítani a mások — nem ritkán felületes vagy igazságtalan — bírálatát, s ezzel az olvasót is arra készíti, hogy újra átélje azokat a nehéz éveket, amikor jóindulatú megnyilvánulásainkat is többször félremagyarázva továbbították a Jago-szerű intrikusok (akikből épp elég akadt a tanügyben is, a színházban is).

Arra is választ kapunk a könyvben, hogy honnan vette szerzőnk a Sombori Sándor álnévet, holott eredeti nevét, a Salamon Sándort már ismerték a szakkörök a világhírű századáról kiadott, Jancsó Elemértől is elismeréssel említett könyve alapján. A Gábor Áronról írt egyfelvonásos színdarabja egyik alakja Sombori Sándor, aki a háromszéki önvédelmi harcban komoly szerepet játszott. "Megtetszett a neve: szépen mondható, tiszta muzsika és ritmus, a vezetéknev S-sel kezdődik, mint a családnevem, a keresztnév meg éppenséggel azonos... Ettől kezdve hű maradtam ehhez a jó ómenű álnévhez, azóta minden szépirodalmi frásomat ezzel a névvel jegyeztem, míg az irodalomtörténeti, nyelvjárási, színház-történeti dolgozataimat továbbra is a családi nevemen közöltem" (51).

A széles olvasótábor és a magam nevében is kívánom, hogy még sok könyv címlapján találkozzunk Sombori Sándor nevével!

SZABÓ GYÖRGY

PÁLL LAJOS VERSEI

Vajon...

Vajon a legszerényebb, kinek lényege,
hogy nem veszed észre s ezért gyönyörű,
várja a dicséretet? s mi elég vele,
a magát pörgető Szaturnusz gyűrű,

hol egymást pusztítják a malomkő-holdak,
szép? Kinek szeme előtt, nem tudhatod.
Még azt hitted, csak a boldogok dúdolnak,
nem hallád te az ezeréves hugod.

Kit az ujjongás vakít meg, kit a törvény,
hogy a bakacsinra felüvölt a vőfél,
íme a legszebb volt mit láttatok.

És nem tud kacsintani elég ferdén ránk,
öreg zsidókra, mert megszaggatott ruhánk,
valódi maradt, s a szégyen rajtatok.

Egy régi csűr előtt

Amint a pajta tornácos eleje
világgá bőmbölt, barmok udvarháza,
válaszolat a számolatlan kárra,
de gazdátlan s az égi udor vele.

S a deszkáresre nyitott tulipánok
tömzsi szirmai, formátlan jóslatok,
bennük felizzik még egyszer a titok,
fényűzés, volt mind amit kiálltatok.

Minden úgy tele jellel jelentéssel,
hogyan betűzni kén, s ne a dadogóval
vitázzon, aki pergő szóval érvel,

szoktatván magát, hogy olcsón kegyelmez,
hogyan puhul magában a vesztés oldal,
mert ez is csak kezdet lesz valamihez.

Egy ló története

Volt egy lovunk, sötét almásderes,
ha nem engedte magára a hámat,
az utca tudta, éjjel vitézt látott,
a látomásnak rossz vége lesz.

Különben tavasszal a felszáradt
udvaron történt többször is meg,
két lábra állt, kit a szabadság illet,
nem kapott ő ezúttal sem szárnyat.

Hány gazdát cserélt? vajon megszokta,
hogyan légyecsillagtól porzik a háta,
hámmal csipősebb vékonyán az ostor,

a gyűlölt sallangos kantárt, ami
törvény, s nem lehet megfellebbezni,
az uralomba fulladt akarattól.

Öröm így élni?

Öröm így élni? ahogy most sem értem,
Esendő úr eltölti napjaim,
Boldogtalanul vergődő Káin,
Így dühöngtetett ura tenyerében,

Még átkos tette fogta indulatja.
Mért várt addig a jószágos erő,
Hogy gyermek, és változik s ha felnő,
Az önzés kódét fénye eloszlatja,

Én Uram, mi van még hátra, ha pohár
Lett mértéke annak, mi csak kijár,
Kit anya szült, s a föld már nem fogad,

Túrd el alkumát, táncos Ninivére,
Szívünk csak ürügy a törvényszegésre,
Ha nem mented Betlehemtől fiad.

Itt ház volt...

Itt ház volt, hívtad otthonodnak,
elszámolva még a helyszínnel,
nem pokol, de kinek helyet adnak,
bár akarná, ezt nem hagyja el.

Ulcád, falud, barakktáborod,
kényszerlakhely, lehet fokozni,
amin még a vigasz átcsorog,
ösztönvályú, nyomorító semmi.

Tied ez, bár idegenbe vágysz,
szigetre, hol ellened ágál
a mindent méltán benőző gyom.

S az ész mért? tilosan körbejár,
mint ellengyúrán átjutó futár
hirdeti; könyörülj magadon.

Látom...

Látom, hogy jön az eső,
szerte a széna.
Kinek csak lelkiző
esendő téma;

Zápor pászmája rohan,
morzé-jég kopog,
verőn ritmust boldogan
az emberen, ó angyalok.

Angyalok, hát ez a lét?
Az ég s a kék csak menedék?
ebből mi marad?

Szép völgyem tele könnyel,
értünk vajon még könnyvel
a jóakarát?

Március végén

Ne mossátok a holló fiát,
a föltámadás olyan messze,
háromkirály addig követte
a csillagunk, míg szétkiabált

mindent, mi kell a szűzbeszédre.
Kezes a tavasz, márciusvég,
ma csupa lila illendőség,
a tét; ne menjen semmi vérre.

E perc az örömdög vigaszul,
kín a kintől úgy megigazul,
hogy nem lel rád a jótékony szellem

hozva mit vársz, a boldog napot,
felő, hogy ki érted bolyongott,
nem lehet társad, nem, sohasem.

Ha elszámolnék...

Ha elszámolnék, ki hinné el
a törekény számoszlopot,
ennyi volt a be nem osztott
talentum, béke mindenkiel.

Nem út ez, ha még egyszer csábít,
kezdjél új oldalt könyvelőm.
Majd kísér tovább terhelőn,
hogy nem kerül nyereség megint.

Volt egy virágzás, árva egyszer,
bibliás álom elnyomott,
de hol van már az angyal-kényszer,

a parton nem hagyott nyomot.
Nagy vígság, ha többre telne,
ami mindegy, köd előtte.

Aki tehette...

Aki tehette, ment Ninivébe,
győzni, győzködni, vagy legalább
szembe, szembe inteni a hitványt,
térne meg az isten szerelmére.

Táncba beállt boldogtalanul,
mondta volna, hogy a sok finom
étek, mekkora vétek s a városon
kénköves pokol majd elszabadul.

A csoda késett. Nehéz lett annyi
ígéretéstől megszabadulni,
ha egyszerre ég el a jó s a rossz,
szánta volna az elmerülőket,
de nincs igaz annál kegyetlenebb,
mi mellé őt, angyal toborz.

Az ígéretre

Barom, utolsó barom vagy, kit
adnak, vesznek ezüstígérettel,
amit kértél mindent más elkérte,
de a mímelés úgy elbódít,

ténfergő tolvajt az orgona-
hang, hogy ne tud meg soha a hálót,
mit a rejtés arcodra mázolt;
hadd várakozz tovább sorodra.

Ó, tévelygő denevérelkek,
túlélők vesznek elégtételt
vagyon, csodatornyon olyan hamar
minden seben, mi sohasem
vérzett át az önérteten,
mit az ígérlet kötése betakar.

Egy üzenetre

D. Gy. nek szeretettel

Szappanból készült vágyódó üzenet,
melyet még a reménykedő asszony
úgy csempészett át a hírzárlaton,
titkos oltár az esendőség felett.

Ahogy pogány istenek arcát kopott
kövekből, inkább sejtés után
látni vélük, a zsitvajó dutyán,
vak volt, s a titokból mit sem olvasott.

Mert ilyen lett harmadik évre a köd,
s a tengerről jövő sós levegő
a szentély betűibe belekötött,

s mi maradt, az időn átlebegő
illat, mitől még a fájdalom sava
erejét veszti mintegy varázslatra.

JANCSÓ MIKLÓS

Börtönőrök

Szereplők:

I. Börtönőr

II. Börtönőr

Utolsó szabad ember

A cselekmény színhelye egy puszta. Középen, a színpad előterében szögesdróttal bekerített őrtorony látható. A drótkerítés már jelképes, ugyanis a rajta tátongó, hatalmas lyukak jelzik: rég nem tölti be azt a szerepet, amit egykor a kerítéskészítők neki szántak.

A két börtönőr a kerítésen kívül, a fűben heverészik. A díszletelemek azt sugallják: nagyon-nagyon rég nem járt erre senki.

I. Börtönőr: (halkan énekel)

Örök, örök, börtönőrök

Szépek vagytok,

Szép is az orcátok.

Rózsát láttam, rózsát láttam

Hasonlított hozzátok.

II. Börtönőr: (fájdalmasan felnyög)

I. Börtönőr: (folytatja) Rabok, rabok, hülye rabok,

Csúfak vagytok.

Csúf is az orcátok.

Majmot láttam, majmot láttam

Hasonlított hozzátok.

II. Börtönőr: Hagyd már abba ezt a rémes éneklést. Beleőrülök.

I. Börtönőr: Nem hagyom abba, amíg ez a dal be nem kerül a költsézetbe. Az elmúlt évezredekben az emberiség énekelt mindenről és mindenkiről: énekeltek betyárról, búsuló juhászról, szerelemről megszokadt szívű lányról, kőszívű királyfiról, aki miatt megszokadt a lánynak a szíve, elhagyott árváról, vesztett harckoról, traktorról, kollektivistáról — csak a börtönőrökről nem énekelt senki. Mintha mi nem is lettünk volna. Pedig mi őriztük az összes hős rablógilykóst, ékszerablót, ártatlanság-típrót. Mi egyidősek vagyunk a tolvajokkal, csak mi a másik oldalon álltunk, ezért nem ihlettük meg a népet, hogy dalra fakadjon rólunk. Most addig énekelek, amíg népdal leszek. (énekel)

II. Börtönőr: Énekelj pianisszímó.

I. Börtönőr: Az mi?

II. Börtönőr: Énekelj úgy, ahogy eddig, csak halkabban.

I. Börtönőr: (énekel)

II. Börtönőr: Még halkabban.

I. Börtönőr: De akkor nem hallatsz semmi.

II. Börtönőr: Na látod, erről van szó.

I. Börtönőr: Nem szép, hogy így lebecsülöd a művészetemet. Már csak azért sem szép ez, mert dalom csupán neked szól. Az utolsó műértőnek. Az utolsó előtti szabad embernek.

II. Börtönőr: Mert az utolsó szabad ember te vagy.

I. Börtönőr: Igen. Csak ketten vagyunk ebben az országban a szabad emberek. Két börtönőr, akik vigyáznak a többiekre. (felnevet) Látod, hogy jár az a kormány, aki a

büntetőtörvények et komolyan alkalmazza és ragaszkodik ahhoz, hogy minden vétkes megbűnhődjék?

II. Börtönőr: 1997-ben kezdték a korrupció-ellenes harcot; a tolvajok mellé szép sorban bezártak mindenkit, aki bűnös volt. Aztán egyszercsak eltűnt az alulépítmény: bezárták a munkásosztályt, mert munkanélküli lett és így nem tudta fizetni a gázt, a villanyt, a lakbért. Dutyiba vele! De ott már nem volt hely: erre kiengedték kegyelemre, tolvajcskákat és gyilkoscskákat és randalírozókat. De hát ők sem fizettek villanyt, gázt és közkölséget, újra betessékelték őket a dutyiba. És nőtt a dutyi, már városokat neveztek ki börtönvárosokká, falvakból lettek börtönfalvak. (nevet)

I. Börtönőr: (nevet ő is) Bizony. Ebben a nagy tisztogatásban egyszercsak magára maradt az elit, a becsületes szenátorok, a tisztességes bankárok, az adófizető vállalkozók, nagy művészek, szerény oktatók, vagyis, ahogy mi, marxista börtönőrök mondtuk annak idején: a felülépítmény. Mit tegyen hát szegény felülépítmény alulépítmény nélkül? Fogta magát és rákölöztött a börtönbe zárt alulépítményre: a tanárok a börtönbe mentek tanítani, hogy legyen nekik állásuk, a szenátorok fizetése csak úgy jött ki, ha börtön-szenátorok lettek. A tisztességes ügyvédek tolvajok nélkül éhenhaltak volna: beköltöztek a börtönbe! A rendőrök élete zsákutcába jutott: eluralkodott rajtuk a feleslegesség-érzés, mint színészen, ha nem játszik egy hónapig. Két rendőr öngyilkos is lett emiatt: Minek élni, ha nincsenek rablógilykók? — kérdezték a túlélő zsaruk a sajtóban, amit már nem olvasott senki, mert csak azok voltak szabadon, akik írták az újságot, és nem azok, akik olvasták az újságot. És ekkor, mint mondtam volt, bírók, ügyvédek, művészek — beköltöztek önként a börtönbe, azokhoz, akiket bezártak terv-nemteljesítésért, orvoslefizetésért, lopásért, csalásért, nemi erőszakért, munkakerülésért és egyáltalán. Vagyis beengedték maguk alá újra a népet, aki újra adófizető lett, mert a börtönben kezdtek anyagiilag helyrejönni, mert ott csak enni és dolgozni volt szabad, nem pedig utazgatni, olvasni és egyéb gazember-séget művelni.

II. Börtönőr: De két ember megmaradt szabad és becsületes embernek: te meg én.

I. Börtönőr: Igen, én meg te. Mert a börtönőrök is börtönbementek, ott benn jobb lett a koszt, mint itt kinn. És a koszt eldöntötte, a kerítés melyik oldalra menjenek. Most már csak ketten maradtunk itt kinn: az utolsó becsületes emberek, illetve mi nem csak becsületesek, hanem még becsületesebbek vagyunk, mert őrizzük azokat, akik nem becsületesek. Mi nem úgy lettünk becsületesek, hogy lefiztük az igazságszolgáltatást a becsü-

letünkért. Mi abszolút becsületesek vagyunk. Sőt, mondhatnám azt, mi önkéntes abszolút becsületesek vagyunk. Voltak olyan becsületesek, akik azért voltak becsületesek, mert nem volt nekik honnan lopni. Mi olyan becsületesek vagyunk, akiknek szintén nincs már honnan lopni, de volt idő, amikor volt honnan lopni és mégse loptunk, tehát mi abszolút önkéntes becsületesek vagyunk!

II. Börtönőr: Milyen szépen hangzik: mi abszolút önkéntes becsületesek vagyunk. Ezt énekeld, ne a te hülye dalodat.

I. Börtönőr: Jó (énekel):

Örök, örök, börtönőrök

Ti vagytok az erkölcsörzök...

Férfi: (belép a színpadra) Bocsánat, jó helyen járok?

II. Börtönőr: Igen, barátom. Itt két becsületes embert láthat.

Férfi (ijedten): Akkor én megyek. Jó napot.

I. Börtönőr: Állj! Állj, ha mondom. Állj, vagy lövök.

Férfi: Ne lőjön, na, megálltam. Itt vagyok.

I. Börtönőr: Miért akart elfutni?

Férfi: Tudja, ahogy meghallottam azt a szót, hogy becsület, nagyon megijedtem: eszembe jutott hirtelen nyomorúságos gyermekkorom, a sok szalonnaevés, később az albéretek sora, a gyermekeim nyomora, a kilátástalanság, a munkanélküliség, a mindennapok hozta megaláztatások, a...

II. Börtönőr: Ki maga?

Férfi: Azt hittem, én vagyok az utolsó szabad ember.

I. Börtönőr: Maga bentről jön, vagy kintről jön?

Férfi: Én be akarok menni, tehát kintről jövök.

I. Börtönőr: Ide csak jogerős ítélettel lehet bejutni.

Férfi: Aha. Ez amolyan útlevel ide, ugye?

II. Börtönőr: Az. Útlevel.

Férfi: Olyan sajnós nekem nincs. De azért be szeretnék jutni.

I. Börtönőr: Maga ezt hogy képzelem? Csak úgy beszél a paradicsomba? Ahol háromszor ehetik meleg ételt? Délben még duplázhat is a levesből? Oda bejutni olyan, mint régen kijutni volt nyugatra. Vízum kell.

Férfi: Vízumom nincs, csak pálinkám.

II. Börtönőr: Az a legjobb vízum itt nálunk. Tradíciója van. Ide vele. Csak ne felejtse: ahogy megérkezik, jelentse be magát a rendőrségnek, a lakáshivatalban.

Férfi: Van ott benn lakáshivatal? Rendőrség?

II. Börtönőr: Persze, hogy van. Ott benn minden van, ami künn volt. Csak szervezettebben van. A börtön nem demokrácia, hogy adócsalás, palotaépítés, napidíj-kiutalások, állami pénzlopás és hasonló. A börtön: rend. Diktatúra. És ezeknek ez kell, amíg meg nem érnek a demokráciára. Az újság legalábbis így írta.

Férfi: Van ott benn újság?

II. Börtönőr: Nincs. Illetve van, de ez hivatali titok, tehát nincs. Vagyis lesz, mert maga ügyis

megtudja, ha bemegy, márpedig bemegy, tehát van újság. És van könyvnyomtatás is, vanszínház is.

Férfi: Van színház? Istenem, a börtönbe kell menjek, hogy színházat lássak... Mit játszanak?

I. Börtönőr: A múlt héten volt a Hírheft 702-es bemutatója. Nagy siker volt. Tudja, börtöntéma. Persze, a kritika fanyalgott.

Férfi: Mi nem tetszett nekik?

II. Börtönőr: Azt kifogásolta a sajtó, hogy a hírheft 702-es rabot a 806-os rab játszotta, így a dolog nem volt igazi. De a művészetben szerintem nem is fontos az igazság.

Férfi: Az igazság csak az igazságszolgáltatásban fontos. (szünet) Mondja, van közönsége a színháznak ott benn?

I. Börtönőr: Van. Mert ott nem lehet kocsmázni, meg egyebek. Ott csak a művészetet lehet nézni. Meg olvasni. Kultúrnap lettünk, hála a börtönöknek. A színházak is sokat játszanak, nem utazhatnak külföldre, úgyhogy reggeltől estig műveljük magunkat. Illetve művelik ott benn a bennlévőket.

Férfi: De mire jó az a nagy műveltség, ha nem lehet vele külföldön eldicsekedni?

II. Börtönőr: Nézze, magának mindegy, hogy művelten hal meg, vagy hogy hülyén hal meg?

Férfi: Nekem mindegy.

I. Börtönőr: Igen, mert maga hülye. De ha művelt volna, nem volna magának mindegy, hogy hal meg. Mert élni pontosan olyan rosszul él művelten, mint műveletlenül, tehát a halálban sokat számít a műveltség. Világos?

Férfi: Nem egészen, de mindegy. Mondja, cenzúra nincs? Hogy irányítsa a művészetet?

I. Börtönőr: Ha jól tudom, nincs, de van közizlése a közönségnek, úgyhogy csak jó előadásokra járnak az emberek, például szilveszterkor sem kabarét játszik a színház.

Férfi: Hanem mit?

II. Börtönőr: Gondolati színházat. Mert a nézők még újként is művelődni akarnak, és a lét problémáján akarnak töprengeni, meg azon, hogy hiába beszélünk egymásnak, mi, emberek, mert nem értjük meg egymást úgyse, a szavak ellenére. Sőt, a szavak miatt sem. Ezt a témát variálják már 10 éve, és képzelje, olyan izgatottan nézik a nézők az 5 órás művészi előadást, amiből kiderül, hogy az emberek közti kapcsolatokból nem derül ki semmi, hogy a végén csak akkor mennek haza, ha megfenyegetik őket a színészek, hogy legközelebb valami bohózatot játszanak. Erre úgy hazafutnak a sok nézők, hogy másnap alig lehet őket előcsalogatni egy Wagner-operával egybekötött 6 órás hangversennyel.

Férfi: Nahát... ez érdekes. Ezen érdemes elgondolkodni: a művészet sűrítéséről.

II. Börtönőr: Gondolkozzon is, mert ott benn gondolkoznak. Más úgyse nagyon tehetnek. No, adja ide a pálinkát, bemehet.

Férfi: Nem is tudom... Ha a színház olyan, ahogy mondja, talán

kinn maradok és éhen halok.

I. Börtönőr: Na, nyomás bel!

Férfi: Miért ilyen barátságtalan velem a kollégája?

II. Börtönőr: Irigylí magát, hogy bejut. Azért olyan, amilyen. És ingadozik erkölcsileg: elfogadja a pálinkát, vagy sem.

I. Börtönőr: Így igaz. Mert én most magát hatóságmegvesztegetési szándékáért kellene csuknom. Akkor viszont maga oda kerül, ahova vágyódott: a börtönbe, tehát célt ért a megvesztegetéssel. Viszont nekem nem lesz pálinkám. Ha elfogadom mégis a pálinkáját, maga akkor is börtönbe kerül, viszont nekem lesz pálinkám, de elvesztem az erkölcsi tartásomat, mert hagytam magam megvesztegetni. Rettenetes dilemma: ha erkölcsös maradok, maga akkor börtönbe kerül, ha erkölcstelen leszek, maga akkor is börtönbe kerül. Vagyis az eredmény ugyanaz, ha van erkölcs, ha nincs erkölcs. Maximum a pálinka cserél gazdát. Ami elvileg mindegy, kié a pálinka, de gyakorlatilag nekem nem mindegy, hogy az enyém a pálinka, vagy a magáé a pálinka. Viszont a pálinka mindenképpen elfogy, akár a magáé, akár az enyém, tehát megszűnik a corpus delicti. Ahol viszont nincs hulla, ott gyilkosság sincs, ahol nincs pálinka, ott nem volt megvesztegetés, úgyhogy ide a pálinkát és nyomás a börtönbe.

Férfi: Megyek... Isten önökkel.

I. Börtönőr: Éljen boldogan. (Férfi bemegy a börtönbe) Mi volna, ha mi is bemennénk?

II. Börtönőr: Megszűnne az intézmény. Ha mi nem őrizzük a börtönt, akkor abból társadalom lesz.

I. Börtönőr: A társadalmat is kell őrizni. Határőröknek.

II. Börtönőr: (sóhajt) A mi társadalmunkat egy ideig úgy őrizték a határőrök, hogy nem volt szabad kimenni. Aztán szabad lett kimeni, de nem volt szabad máshová bemenni, vagyis ülhetünk tovább határon belül.

I. Börtönőr: Legalább igyunk. Azt jól lehet határon belül is csinálni. Azt az egyet. (isznak) Te, a hősökkel mi lett? Akik forradalmat csináltak 89-ben?

II. Börtönőr: A hősökkel mindig minden rendszernek csak baja támad. Mert a hősök túljátszák a saját szerepüket. Legyenek ők mártírok, akiket megkínóznak, négybe vágják, de önfeláldozásukból új rendszer születik. És az új rendszer szobrot emel nekik, és tanítják őket óvodában és kisiskolásoknak. De már egyetemen nem szabadna a hősöket tanítani, mert a hősökre gondolással az új rendszer újemberei elszégyellik magukat, hogy ők pont olyan semmik, fizetés után futkosó nyavalyások, mint azok, akik ellen meghaltak a hősök.

I. Börtönőr: A hősök zavarják a mi nyugalmunkat.

II. Börtönőr: Ezért, ha én miniszter volnék, tanügyi miniszter, csak olyan hősökről tanítanám az ifjúságot, akik már 200 éve meghaltak. Ami biztos, biztos. Mert ők már elavultak.

I. Börtönőr: Én tanítanám az iskolákban a frissebb hősöket is, de csak ha már meghaltak értünk. Ha bátrak voltak helyettünk. Élő hősöket nem szabad tanítani, mert ők pozícióra vágnak. Az élő hősöket agyon kell lőni, mert egy hős akkor hős igazán, ha agyon van lőve.

II. Börtönőr: Hagyd. Ha jól belegondolok a hősiességbe, akkor rájövök: mi is hősök vagyunk: az örök megalkuvás és átélés hősei. És mi vagyunk többen hősök, tehát az igazi hősök mi vagyunk. Mert mi bátran vállaljuk a gyávaságunkat, férfiasan kinyaljuk a feljebbvalóink seggét — egyszóval: mi vagyunk a többiek, tehát nekünk van igazunk, tehát a hősiesség is a miénk, meg az igazság is, meg a ...

I. Börtönőr: (félbeszakítja) Kéne aludjunk egyet. Ha már ennyi okos dologról beszélgettünk.

II. Börtönőr: És ha az alatt, amíg alszunk, belopózik valaki a börtönbe?

I. Börtönőr: Már nincs aki belopózzon oda. Különböző is: akárhol be lehet menni. Már kerítés sincs, már semmi sincs, csak mi vagyunk ketten. Az örök.

Simon Endre: Mezők

II. Börtönőr: Meggyőztél. Aludjunk.

I. Börtönőr: Szép álmokat (leheverednek a fűbe és elalusszák. Zene szól, nem lehet tudni, mennyi idő telik el addig, amíg az örök felébrednek).

I. Börtönőr: (felül) Aludtunk? Olyan furcsa álmom volt...

II. Börtönőr: Nekem is. Azt álmodtam, hogy...

I. Börtönőr: Ne folytasd. Mondom én, hogy te mit álmodtál. Ugye azt álmodtad: csak ketten voltunk szabad emberek és börtönőrök, az egész rendszer bűnös lett, és mi őriztük őket: a számlanemfizetőket, a... mindenkit őriztünk, mert minden emberben van őriznívaló, és ezt felszínre hozta a Korruptióellenes Bizottság.

II. Börtönőr: Rémes álom volt.

I. Börtönőr: De vajon álom volt-e? Hány óra van?

II. Börtönőr: (megnézi az óráját) 19 óra 20 perc.

I. Börtönőr: (szünet után) És milyen esztendőben vagyunk?

II. Börtönőr: 1998-ban. Illetve... Olyan furcsa. Nézd csak ezt a fát itt: mintha kisebb lett volna, mikor elkezdtük a szolgálatot.

I. Börtönőr: Valóban, mintha... tényleg, ejnye, na. Meg a szögesdrót itt. Ezen a részen. Tegnap cserélték ki fényes drótra a rozsdás drótot, és most rozsdás drót a fényes drót. Amíg mi aludtunk, nem rozsdásodhatott meg a drót.

II. Börtönőr: Ez nem jelent semmit. Lehet, amíg aludtunk, kicserélték az új drótot régire.

I. Börtönőr: Ugyan, ki cserélne ki új drótot régire? Egyszerűbb ellopni az újat, nem pedig cserélni.

II. Börtönőr: Igen, de vannak még becsületes emberek. Akik tisztességesek és csak kicserélik a drótot, de nem lopják el.

I. Börtönőr: Hagyd ezt most. Inkább azon gondolkozzunk: álmodtuk ezt az egészet, vagy pedig megtörtént az a világszégység, hogy lerbe került egy egész rendszer, min-

számíthat. És az utókor is esetleg ránk figyel. Mert arra is gondolni kell, főleg, ha szegény az ember.

II. Börtönőr: Okos vagy (szünet). Te, ez a Reform a tolvajok és egyebek ellen... ez hiba volt.

I. Börtönőr: Miért volt hiba?

II. Börtönőr: A tisztességes emberek ellen kell reformokat kitalálni. Ők kevesebben vannak, őket könnyebb börtönbe zárni, mint a zsebmetszőket, az adócsalókat, a...

I. Börtönőr: Igaz. És rájuk ügyelni is könnyebb, mert nekik elveik vannak.

II. Börtönőr: Meg éhségsztrájkolnak és akkor nem tudnak elfutni a gyengeségtől.

I. Börtönőr: Ezért volt könnyebb a kollégáknak, akik politikai foglyokra ügyeltek. A politikai fogoly áldás a börtönőrnek.

II. Börtönőr: (szünet) De velünk mi lesz?

I. Börtönőr: Én bemegyek oda. A börtönbe. Elegem volt itt kinn a becsületből.

II. Börtönőr: Igen, de te becsületes vagy, oda csak tolvajok juthatnak be.

I. Börtönőr: Tudod mit? Ellopom az órádat, akkor már tolvaj vagyok, és akkor nekem is lesz engem megillető hely a társadalomban.

II. Börtönőr: Jó, lopd el az órámat.

I. Börtönőr: Tedd le ide a földre az órádat. A karóról nem tudom ellopni, mert élehetetlen vagyok, azért is lettem őr.

II. Börtönőr: Tessék. (leteszi a karóráját maga mellé, elfordul. I. Börtönőr zsebre vágja azt és csendben elmegy)

II. Börtönőr: Sikerült lopni? Megfordulhatok? Szólj, ha kész vagy. (szünet) Mért hallgatsz? (hirtelen megfordul) Ez eltűnt. Itthagyott engem a tisztességben. (szünet) Na, most én kit lopjak meg, kit rágalmazzak meg, hogy bekerüljek az emberek közé, hogy legyen családom, hogy úgy éljek, mint a többi boldog ember? Egyedül maradtam, és még arra sincs lehetőségem, hogy szobrot csináljak a Névtelen Börtönőrrel, aki becsületes maradt. Mert ugyan ki csinál szobrot rólam vagy bárkiről? Én kell a saját szobromat elkészítenem. De honnan szerezzek a szoborhoz gipszet? Vagy agyagot? Azt hiszem, egyszerűbb, ha csak úgy beállok szoborpózbba. Így olcsóbb. Emberhús-szobor. Mert az emberhús volt mindig a legolcsóbb hús-nyersanyag. (szünet) Hátha erre jár valaki, vagy valakik, és felfedeznek, és rámfigyel a nagyvilág. (Két üres tenyerét a nézők felé fordítja, mereven áll egy darabig.) Azt hiszem, ez a művészi forma kifejezi, hogy becsületes vagyok... Kicsit kényelmetlen ez a szobor-póz, de a tisztességes embereknek mindig is kényelmetlen volt az életük. (leszól a nézőkhöz) Az előadásnak vége. Hazamehetnek, mert ugyan ki kíváncsi, mi lesz a sorsa manapság egy élehetetlenül becsületes embernek?

F ü g g ö n y

SERÉNY MÚMIA 106

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

BORBÉLY SZILÁRD VERSEI

[Angyalszív]

A nyelv a halott angyal? Olyan, mint az angyal, olyan lenne, mint egy hasonlat, amely halott? Az angyalról beszél, aki nem érez. Lefekszik és felkel. Kinyitja az ablakot. Látja a napot, látja a felhőkön átsuhanót, a szemközti házban az ablakot. Az elfüggönyözött ablakot. A hasonlatot, mint egy függönyt, amíg beszél az angyal. Ha megnyitod, a szél lebegteteti. A rézsutos fénysugárban felkavargó por. Ilyen egy nap, amely a jövő felé halad, amelyet majd a beszéd magabazár. Egy legenda a sztoról. És egy hideg hang, a test készülődő visszaérkezése mögött, egy fátyol mögött, amely olyan, mint a test. Egy elporladt angyal a múltból, melyet a paradicsom vég nélküli szele hajt keresztül a képzeleten. A jövőből visszaérkező angyal, aki majd a test halálán keresztül beszél. Nem a lélek, hanem a nyelv hallgatása, aki a beszéd felé halad, amíg az angyal szívébe jut. A hasonlat maga lesz a beszéd, az, aki mondja, miközben háta az angyal hátához ér.

[Előttezár]

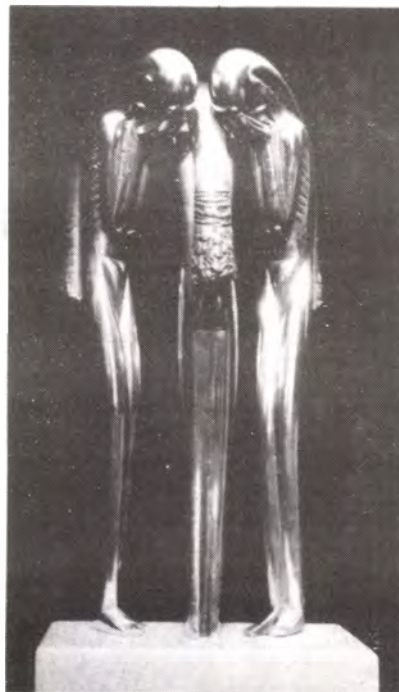
Ez a vers hamarabb elkezdődött, mondja, mielőtt befejeződne, <mert> különös, hogy a fájdalomban, van valami <, ami> édes. A hosszú séták a parkban. A váratlan, elfojthatatlanul feltörő sírás. Borzongás az évszakok változásán, hogy megint hideg lesz. Az idő, az elmúlás, a felejtés, nagy szavak, amelyek a szavak mögé vezetnek: az élet mint szó él. És hogy mindig történik valami. Egy denevér, ahogy nekem csapódik az erkélyen. Épp a nylonzsákba raktam bele az összehajtható nyugágyat. Talán ez a nylon zavarta meg. A csörömpölése, a furcsa zizegése, ez a felület. Mintha eső akart volna lenni. Még sötétedés előtt a fülem mellett csapódott be, a földre esett. Úgy tesz, mint ha mozdulatlan. Egy papírszerűt tolok alá, és a tenyerembe veszem. Nagyon finom bunda borítja a hátát. Istenem, micsoda gyönyörű fülek. A gombostűfej nagyságú, szűrös szemek. Érzem a tenyeren a súlyát, a félelmét, a teste remegését, a szívet, ahogy kalimpál. Mennyire végleges, kidolgozott ez a kicsi test, mennyi szépség. Csodálatos. Hát igen, mondja, a törékenységgé, a semmi, meg ilyesmik. Szóval a szeretet, bennem, valami, ami szinte fáj. Hintáztatom a tenyeren, érezze, hogy szabad. Talán ettől hamarabb visszatér majd oda, ahonnan jött. Sötét szemeiben nem látok semmit. Akár az almamag. Aztán, ahogy egyszercsak kiterjeszti a szárnyait, és puhán, némán, nesz nélkül siklik el, hogy szinte fáj. Miközben látom mindezt kívülről, mint egy régi-régi versben <. Olvasom, mert> olvas engemet, úgy érzem, <olyan> ez a zárlat: <szinte fáj>.

[Gépzene]

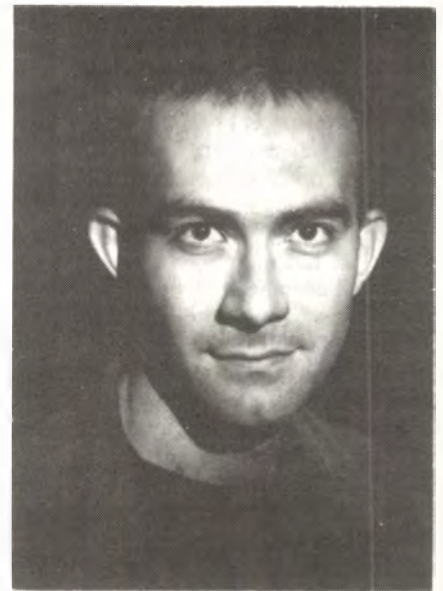
Egy hosszú utca, egy lassú gondolat, eldobott papírpoharak, Coca-Cola szárnyak, halott angyalok a járdaszélen. Kavargó hóesés, neonbetűk az utcaképből, hol függőlegesen, hol meg vízszintesen. Egy hosszú utca, egy lassú hangú énekes, a bárban boxok. Halott angyalok a poharakban, brandy jéggel. Ki vagy? Egy gépzene, rekonstruált mosoly, egy hosszú ujj a számban. Az ajtón néha valaki belép. Egy hosszú utca, egy sötét szemfenék mögött egy lassú hóesés. Az angyal halott szeme, befagyott ablakok. Ha kérdenek, ki vagy? Egy hosszú utca, egy névtelen tér, elmosódott táblákon betű. A pulton akváriumban hal. Egy bárzenész, az üvegen át látod, énekel a néma száj, mely levegőt iszik. Üres poharak az asztalon, hamutálcaiban csikkek. Mögötted egy hang: Ki vagy? A hal neve, a félelem neve, a csend. Egy hosszú utca, egy lassú szám, a szájban egy néma hal. Zene.

[Névhal]

Minden versben van valaki, aki olvas, mondta a Rebbelében. Mielőtt kinyitnád a könyvet, már ott van ez a hang, a hal hangja, amely helyet csinál neked. Amikor kinyitod a könyvet, ez megsemmisül. Egy halott hal nyoma az írás jeleiben. Isten és a lelkek közötti beszéd, amit olvasol.

Korondi Jenő szobra

[Tóvidék]

Ilyen egy tó. Visszatérő hangok, egymásba kapcsolódó vízfelületek. A halak szája néma o betű. Szétoldódó körök, amelyek egy ideális partot keresnek: a föld és a víz találkozására szüntelen párbeszédének táguló körét. A mélyben az áramlás, aztán a felszín megfeszülő húrja. Egy összehúzott száj vonala. Ó a sülyyedés távolodó felülete.

(Borbély Szilárd)

[Tóvidék]

Ilyen egy tó. Visszatérő hangok, egymásba kapcsolódó vízfelületek. A halak szája néma o betű. Szétoldódó körök, amelyek egy ideális partot keresnek: a föld és a víz találkozására szüntelen párbeszédének táguló körét. A mélyben az áramlás, aztán a felszín megfeszülő húrja. Egy összehúzott száj vonala. Ó a sülyyedés távolodó felülete.

[Éjfél hírek]

Éjjelben néha meghallgatom a híreket, nem azért, mintha érdekelné, hanem hogy ne legyek annyira egyedül. Ilyenkor, éjjelben, minden bizonytalanabb. Úlni az asztalnál, vagy bárhol másutt a szobában, vagy akármit csinálni. Hallgatni a híreket, ahogy a bemondó levegőt vesz, ahogy intonál, képzett hang. De ilyenkor néha téveszt, elnyújtva engedi ki a levegőt, a hangszín nem olyan fegyelmezett. Talán fáradt, édes Istenem, hogy szeretnék már pihenni. Lenni valami olyasmiről, ami nincs. Ilyenkor jön el az ideje a röviditalnak. Legyőzni a félelmet, érezni a gyomorban a meleget, aztán ahogy szétárad a testben. A kezeim, amelyek üresek. Amíg dohányoztam, másképp volt. Aztán a sóhajlás, ahogy ima helyett azt mondja: Istenem, miért olyan nehéz minden. Miért van mindez. A halál kezdete a sötétség a szívből. Hát igen, van-e tisztább dolog a fogalmazásnál. Annál, amikor azt mondja, ő csak a hangja.

GYÖRGY ATTILA

Éjfél utáni napló

(töredékek)

Augusztus 16, szombat

— hány szél fúj? —

Meglehetősen furcsát álmodtam, mint az utóbbi időben egyre gyakrabban: tele volt értelmezhető, de összességükben hajmeresztően logikátlan szakrális szimbólumokkal: a keresztény haltól az azték teknősbékaig minden ott kavargott ebben az értelmetlen álomban. Ébredés után elég sokáig gondolkodtam rajta, okosabb nem igazán lettem, de arra rájöttem (nagy dolog!), hogy voltaképpen hasonlóképpen zavaros az én "tudatos" istenképem is. Nem ártana ezt legalább ujjgyakorlat szintjén, írásban tisztázni — igaz, ez alighanem igen nagy s eléggé kétségbeesett munka lenne. (...)

A látszólagos "öndiverzió" ott kezdődik, hogy Isten-képzetemhez nagyon sok keleti "interferencia" tapad — bár már jó ideje, hogy kereszténynek és katolikusnak vallom magam. Egy időben elég sokat olvastam és foglalkoztam a keleti vallásokkal, eszmarendszerekkel — újdonság volt, lenyűgöző, tiszta, logikus, és valamivel méltóságteljebb is, mint az addig ismertek. A gond csak az volt, hogy — és éppen erről beszélünk S. barátommal a múltkoriban —: nyugati emberek vagyunk, több ezer éves nyugati kultúrával, tapasztalattal, menthetetlenül. A keleti tanításokat megérthetjük, talán szerethetjük is — de normális ember személyiségzavarok nélkül aligha érezheti azt, amit egy keleti érez. A "szeretet" maga, az egyik legfontosabb princípium egészen mást jelent ott, bizonyos fogalmakra még szavaink sincsenek, és ez fordítva is így működik. Innen már vissza lehet csatolni oda, amit az előbbieknél már írtam: az ember vállalja azt, aki. Válasszon magának vallást, méghozzá a legtesthezállóbbat — ez pedig csak az lehet, amibe beleszületett, amit akarva-akaratlanul a génjeiben, a gesztusrendszerében, az agytekvényeiben hordoz — és maradjon a maga módján hűséges hozzá. Valahogy így választottam én keretként a kereszténységet, egyféle társadalmi hovatartozásként a katolicizmust — s mivel erősen hajlok a misztika felé, így jöhet be ebbe a képbe zavartalanul a Tarot, a Kabbala, a rituális mágia, a hermetika stb. És mindez valamelyest összeegyeztethető, mert mind része a nyugati kultúrkörnek, még akkor is, ha egy része a közeli-keletről ered — évszázadok alatt azonban beépült, becsiszolódott, szerves részévé vált

annak a nyugati gondolkodásmódnak, amelyhez születésünktől fogva tartozunk. Annak pedig, hogy valaki keresztény, buddhista, fétisimádó vagy akármilyen, nincs minőségi különbsége: az "igazságok" ugyanazok, a felismerések is, más-más megfogalmazásban — mindössze különböző irányokból elindulva, más utakon találunk célba. "Nyolc szél fúj, kettő sem hat" — mondja egy buddhista bölcsesség, és ez így van — a szél, a készletek számtalan irányból, akár nyolc irányból is fújhatnak, hathatnak; az ember csak egynek megfelelően tud cselekedni.

Augusztus 22, péntek

— "sorsmátrix" —

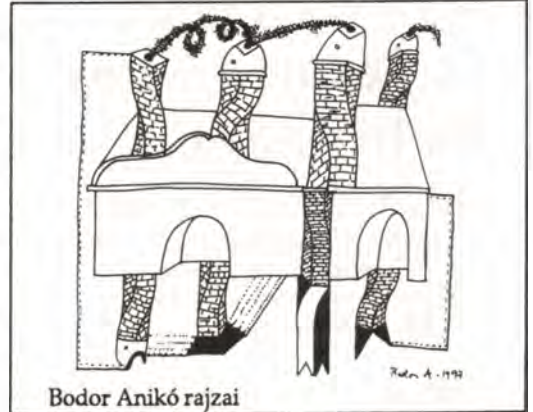
Újra 22-e, és ez már szinte babonás előérzettel tölt el. Általában mindenkinek van egy képzelte száma, amihez eseményeket, történeteket, jó vagy rossz dolgokat társít — nos nekem ez a huszonkettedike. Nem maga a szám — az egészen mást jelent, s a számmágia az észnek szép játéka ugyan, de nem igazán praktikus —, engem a dátum, tetszés szerinti hónap huszonkettedikéje visel meg általában. Nem állíthatnám azt sem, hogy negatív, vagy pozitív előjelűek ezek a napok: általában valamilyen formában a társas és érzelmi életemre hatnak ki ezek a napok. Erre először É. kapcsán jöttem rá: 22-én ismerem meg, 22-én feküdtünk le egymással először, egy másik 22-én utoljára, s végül a szakítás is 22-én történt meg. A mai napnak is megvolt már a maga áttételes É. vonatkozása — bár úgy érzem, hátravan még a java. Huszonkettedikén szoktak életemben feltűnni a régi, és ilyenkor ideig-óráig aktualizálódó szeretők. Ez most nagyon nem is hiányzik — valahogy elegem lett ebből is. A hűségnek is megvan a maga varázsa, s ezenkívül tényleg úgy vagyok, ahogyan viccesen Vincének mondtam Parajdon: lassan már annak is örülök, ha valaki más baszik.

Viszont ami a 22-éket illeti, a minap este eljátszadoztam a gondolattal: ha valaki többkevesebb rendszerességgel éveken, sőt évtizedeken át naplót vezet, egy idő után megfigyelheti, hogy ha, csak a véletlennek köszönhetően is — bár igaz: mi a véletlen? — bizonyos fix napokhoz fix események kötőd(het)nek. Olyasformán, mint ahogy a hold hat az idegrendszerre vagy a menstruációra, csak ebben épp az a csel, hogy itt szó sincs asztrológiáról vagy hasonló okkultan "egzakt" dolgokról; ez valamiképpen még rejtélyesebb, "okkultalatti" dolog, a világ és az élet láthatatlan erővonalainak felbukkanó számai. Persze, ez egészen hülyén hangzik, de miért ne lehetne elképzelni, amivel voltaképpen meg is teremthető ennek lehetősége. A gondolatot tovább vive pedig, ha egyszer valaki felfedezett néhány biztos, szabályszerűen ismétlődő történéssorozatot, ennek alapján fel lehetne állítani egyféle képletet is, ami a valószínűségszámításra hasonlítana leginkább, s ilyenformán megkísérhetné a jövőbelátást, de legalábbis a többé-kevésbé egzakt önjóslást. Kérdés, ki olyan marha, hogy ha egyszer eljutna ennek felismeréséig, és sikerülne megalkotni ezt a képletet, kíváncsi lenne még a saját életében bekövetkező eseményekre.

Augusztus 25, hétfő

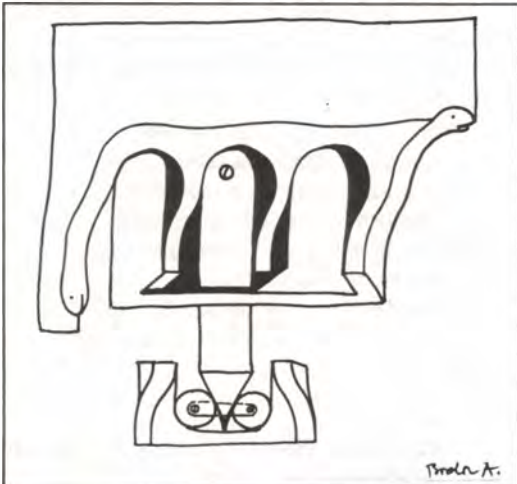
— a donjuan-effektus —

Vendégjáték Bolzanóban; Don Juan de Marco; Casanova visszatérése — egy szinda-

Bodor Anikó rajza

rab és két film ugyanarról a témáról alig néhány héten belül: ráadásul mindegyikük jó. A Casanova-szindrómáról, vagy Don Juan-mítoszról, vagy fene tudja minek nevezhetni már, könyvtári tanulmányi anyag láthatott napvilágot; de akkor is érdemes elgondolkodni ezen a makacs mítoszon, annak népszerűségén. Az egészben a legérdekesebb, s meglehet, ez a jelenség kulcsa is: A Don Juanról készült filmek, írások nem a számtalan nő "birtoklását" hangsúlyozzák ki, hanem azt: Don Juan boldoggá teszi a nőket, mindig, minden egyes nőt orgazmus-hoz juttat, ami annak élete legnagyobb élményévé válik. Hát nem tudom, ehhez mit szólnak a feministák — nem is érdekel, de tény, hogy ez már elegendő ahhoz, hogy akár tudat alatt, de minden normális férfi bálványként, irigykedve tekintsen erre a mitikus figurára. Személyisége többi része: az alkimista, a diplomata, a hamiskártyás csak körítés emellé; ráadásul jellegzetes, és ízben jól találó körítés, hiszen a nő kielégítésén túl az aranycsinálás, a rejtély, a kihívás az, ami leginkább foglalkoztat minden kétágú férfit. Valószínűleg az sem véletlen, hogy a Don Juan-történetek, filmek szinte száz százalékban férfiak által íródtak — a nőket valószínűleg csak izgatja, szórakoztatja a téma, mint a Mikulás a gyermeket: a férfiak viszont ezt a személyiséget, ezt a minden nőt kielégítő varázserőt próbálják tetten érni, felfedezni titkát, hogy ilyenformán ők is részesüljenek belőle. Ez pedig magyarázatot ad a mindenkor közönségsikerre is. Persze, jól megírni egy Casanova-történetet (és főként hitelesen!) nagyon nehéz lehet. Máray "Vendégjátéka" minden bizonnyal messze vezet ezen történetek között — ő valami olyan finom szála fűzi fel az egészet, úgy építi, érzékelteti Casanova személyiségét, hogy az már szinte fáj az olvasónak, mert ha nem is érti, kiérzi belőle, hogy "ahhoz, hogy uralhasd a vágy tárgyát, meg kell ölni a vágyat". Máray Casanovája nem más, mint a tettének minden következményét tudatosan viselő férfi, óriási tapasztalattal és félelmetes tisztánlátással, ki tudja, nincs jó és rossz, az őszinteséggel ölni lehet satöbbi. Ennek éppen ellentéte a "Don Juan de Marco" c. film főszereplője: a fiatal, ezeröttszáz nőt szeretett szívtipró, romantikus fiatal fiú, aki zsigeri szinten intéz támadást a nézőhöz. "Szeretett maga már úgy nőt, hogy annak eleredt a teje?" — a filmben ez a kérdés felér egy szó szoros értelmében vett övön aluli ütessel. És erről szól az egész Don Juan-mítosz; erről, és arról, amit Máray és amit még rettentő sokan írtak: a nőket szeretni és ezáltal uralni tudó férfi archetipusáról. Ennyi az egész: a gyönyörteremtés általi hatalom iránti sóvárgás; és valóban, nem hiszem, hogy ennél több lehetséges lenne férfi és nő között.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

A Termann-ház és birtokai

kesztyűfelvétel és recenz

"Minden, amit káprázol, lila maszlag,
észe se veszed, és lomtárba baszlak.
Mohó vagyok, mint minden predátor;
rágatlanul eszlek meg, Interpretátor."

— Termann —

Hogy az interpretátor felveszi-e a kesztyűt, az vagy az ellenszegülés igenlésén múlik, vagy egyszerűen azon, hogy érdemes-e. Térey János 1997-es kötetét* olvasva pedig inkább ez utóbbról lehet szó. Adva van tehát egy kesztyű, amely a Térey-kötetből ismerős, természetesen és szimpatikusan arrogáns gesztus révén az interpretátor fróasztalán landol. A kesztyű(dobás) mint gesztus a kötet Appendixében látható működésben (appendix: lat. 1. függelék, toldalék 2. orv. féregnyúlvány, vakbél. in Bakos: *Idegen szavak és kifejezések szótára*), ahol az Interpretátor című Térey-vers található. Itt aztán jól megmondódik: "Szöszölő csávó, tevő-vevő! / Kinyír Termann, a kemény rímelő. / Hogy honnan beszél a narratív én, / nem tudja senki jobban, mint én."

Nos. Ha fel is veszi a "beérkezett" kesztyűt az interpretátor, még mindig többféle dolgon szöszölhet el. Például azon, hogy egy kesztyűdobási aktust tart-e a kezében, vagy egy kesztyűt, amely voltaképpen önmagában is nézegethető-forgatható. Mert van azon a kesztyűn öt ujj, ahogy kell, és van appendix, amelyet, ugye, orvul értelmez az interpretátor, de nem szöszöl vele, csak megjegyzi, hogy azért lehetne szöszölni, mert ki az az én, aki azt mondja, hogy tudja. (De azért az interpretátor tudja, hogy ő tudja.)

A Tulajdonosi szemlélet nem váratlan kötet, de nincs is híjával az újdonságnak. Ami várt/várható a kötetben, az a "téreys" hangvétel, amely itt az *Anyagismeret* című versben egyféle képpel néven is neveztetik: "A tragikus hangoltság: a tisztánlátás maga."

Ez a sor éppen azért téreys, mert ha "komolyan", szó szerint vesszük, akkor valami rögtön megváltozik, kimozdul magához a kötet logikájához képest is. Ez a tragikum egy másik tragikum. Ez tényleg maga a tisztánlátás és szenvtelenség. Ha tragikum és szenvtelenség egymás mellé kerülnek, valami kioltódik, de nem végérvényesen, hisz keletkezik is valami egyéb. Egy pragmatista tragikum-változattal állunk itt szemben, amely cselekvésre, nem kontemplációra provokál:

"A tragikus hangoltság: búcsúzni minden lehetséges tájtól. Hattyúdalt komponálni, aztán még egyet, még egy tucatot."

(Anyagismeret)

Ez a fajta hangoltság pedig már nem ismeretlen az "Ugyan, uram, én nem ujjonghatok"-program Térey-féle megfogalmazása után.

Szintén nem új az a világteremtő gesztus, amellyel a kötet mintegy berendezi saját magát. A Varsó-kötetben egy nehezen megragadható, de mindvégig ottlétőként érzékelt háttér-város, ismeretlen, csupán utalásokban megjelenő kontextus irányította az olvasást. Ezt a világot szavak, nevek, szereplők tartották össze, meglehetősen lazán, de kö-

vetkezatosan. Az új kötetben a kapcsolat a ciklusokon belül erősebb, de a nyitóvers kapcsolatot teremt a versek, versciklusok között is:

"Tulajdonos, vigyázz archívumodra.
A nyári birtok végveszélyben: enyves
kezek matatnak, zörren a haraszt."

A birtok neve: békebeli zóna,
aranyidő, csikóé, múltak odva."

(Tulajdonosi szemlélet)

A kötet ilyenformán: archívum, "nyári birtok", amelynek tulajdonosa van. Az archívumban történetek, "zsánerek" vannak letébe helyezve, amelyek többféleképpen kötdőnek a tulajdonoshoz: szerző-mű, szereplő-történet, birtokos-birtokolt viszonyokban. Városok, emlékek, nők — hely, anyag — köré szerveződnek a szövegek, és a tulajdonosi szemlélet mindannyiukra vonatkozik, végigvonulva a kötetben.

Ami váratlan ebben a Térey-könyvben, az az erőteljes referencialitás, az eddigieknél lenyomozhatóbb utalások. Itt az olvasó számára is hozzáférhető(bb) az a kontextus, amelyben értelmet adhat az egyes verseknek. Debrecenről, Nagyerdőről, névváltoztatásról, dátumokról esik szó, és ez egy "valóságosabb Varsó", mint az előző köteteké:

"Könnyű veszendőbe menni Debrecenben.

A lapály, az erdő: ijesztő erőter.

Hűtlen bennszülött vagy, s polgár,
engedetlen?

Terveket szökekről, karrieréről szóttál?

Erdei szülészet, erdei tavacska

s az erdei sírkert: ez mind a Nagyerdő.

Gógicselő cfois, nyugtalan fiúcska

s elparentált férfi: itt vagy elveszendő."

(Halottasház)

Ez azonban csak az alaphang leütése, és ismét: játék. Ahogy a cikluscím is jelzi: *Helyismeret*. A helyismeret azonban nem egyszerűen a tér ismeretét jelenti, a helyről szóló szövegek is ott kísértene a kötet Debrecenében, így például Ady Délibábjának üzenete *A visszatért földben*. Mindemellett a nyelv ebben a ciklusban is sajátos perspektívát kínál: "Anyám tett a tűzre. Szövetkeztünk; / nincs számunkra haladék. / Mi, intézkedni hivatottak / fölkeszültünk az éjszakai bevetésre." (*Nyugalunkunk érdekében*) A civil cselekvések hadászati-hivatalnoki terminusokban jelennek meg, a nyelv tehát keresett, de ugyanakkor láttató is, mivel kibillenti a megszokottá vált, "bevett" nézőpontot.

Akár a műhelytitkokra való rámutatás-ként is olvashatjuk a *Sütkérezés* sorait:

"Lehetnék ágrólszakadt fiúcska a
Krochmalna
utcából, akit birodalmi kedvese bújtat.
Ne legyenek. Éljen a termékeny homály."

Kérdés, hogy a homály teremtdődik, vagy éppen a megteremtettség (szándékos) hiányából fakad. Térey verseire talán a teremtet, olykor felcsigázó homály a jellemzőbb, és ez ott mutatkozik meg leginkább, ahol a legkevésbé van jelen. A *Szép Vezérnő* című ciklus alcíme szerint nővesztés; a Hölgy dicsoítése, és éppen ezáltal magának a szerző-

nek a "nagyobb" tétele is:

"A nővesztés egyetlen drága gondom,
mert nagyra én nőök, ha kislányom
kihordom,
megszülöm a sosemvolt, tündöklő
gyermeket."
(Fölvilágosítás)

Úgy tűnik tehát, a Hölgy maga is teremtet, s a világ, amelyben létezik, mégis otthonossá válik a ciklus végére. A Hölgyet és viszonyát a "képiróhoz" sokféle nézőpontból, sokféle nyelv felől látjuk: Arany, Ady anakronizmusokkal tűzdelt nyelve, almanach-költészet, sajátos angolszász hangzású jambusok, szonett, prózavers felől. Ez a sokféleség a tér, a szereplők teljesebb bevilágítását és így a homály visszaszorulását eredményezi.

A kötet utolsó ciklusa egy visszavonulás/visszakozás verseit tartalmazza. A "cserbenhagyás-gyakorlat" mindenekelőtt valamiféle állandó, kivívott hely elhagyását jelenti: "Nevünk előtt előnév. Jó a sajtónak, / főztünket ingyencék eszik. S eközben: / kedvünk, akár a cukrozott ecet." (*Fejedelmi többes*) Ebben a helyzetben maga a kilépés jelentene további kihívást. A beszélő én irtózik mindenféle szerződéstől, megállapodástól, leülepedéstől. A társadalmi státusz, a kanonizált hely korlátozza a cselekvés szabadságát, kérdésessé teszi a kilépés lehetőségét:

"Szerződést, minden földi jót ígér
az Agóra. Nem megyek ki, nem
megyek le. Ott hoznának hírbé.
Megtanítanának kesztyűbe dudálni."

Állandó bejárás, érvényes belépő.
De mi lesz a szabad eltávozással?

Lesz-e (s milyen irányba) kimenet?"

(Elkerülő magartatás)

A ciklus vége felé ez az eltávozás egyre nyilvánvalóbban átminősül az életből való kilépés lehetőségévé, ismét sajátos nézőpontot nyújtva ezáltal — az életet mint státuszt, mint egy szerződés tárgyát mutatva meg: "A halandó, aki fölébred, élni kénytelen. / Déli harang kondul, elszólit hazulról: / van haladékidő és van sétatere." (*Beharangozás*) Ez az egybejárás természetesen nem statikus: ha kimerevítem, rögtön meg is hamisítom.

Ugyanúgy, ahogy a *Helyismeret* első versében, *A visszatért földben* a visszatérés, itt az eltávozás is többféleképpen értelmezhető, éppen a kötetre jellemző "tulajdonosi szemlélet" jegyében. A világ távozik el tőlem, ha kénytelen vagyok helyben maradni; a világ, amelyik helyben áll, nem világom, nem személyes többé.

Térey János tehát ír, "távozik", "visszatér", és ebben a hullámmásban van valami, ami folytonos, ami felismerhető és újrakismerhető:

"Nincsen mūdál, kikezdetetlen,
de vannak módszerek a csinosításra.
Legyen szó zákányról a szövegben.
Szerepeljen benne egy csésze kávé,
dalocska már is több, mint limonádé.
Mūdálból így lesz dalmú,
limonádéból lassú gyógyászor."
(Téli mozdony)

Így legyen.

*Térey János: *Tulajdonosi szemlélet*. Budapest, Palatinus, 1997.

TÉREY JÁNOS

Házunk tája

— a belterjességről —

Belterjes irodalmi szöveg, az, kérem szépen, kétféle létezik: szakmai, illetve magánéleti vonatkozású. Nem ritka jószág e kettő keveréke sem. A témátlanság rémképe elől menekülő szerző, penzumteljesítés céljából, a saját portáján söpröget.

1

A szakmai tárgyú írás nem okvetlenül szépirodalom, sőt. Szerzője az irodalmi közélet mindenkor állóvízében lubickol, mi több: dagonyázik. Megbízható termelő a nagyüzemben, nem múlik el napja munka nélkül. Akármilyen nyúl, szöveggé válik a kezében. Munkájának eredménye irodalmi termék. Ilyen például a műhelygondokról nyafogó versike, vagy a kertszomszédoktól írott recenzió.

Mítig az Írók Boltjában, a folyóiratpolc előtt. Hátrasandítás, hogy fogy a könyvheti eresztésed. Az Incognito teraszán pedig villantasz. Ezerötszáz karakter, a tegnapi termés. Oda van pakolva az anyag, nekem legalábbis nagyon odaér, bejön elsőre. Tudom, ki kicsoda a versben, vannak vonatkoztatási pontjaim, a sorok között olvasok. A döbbenettől sápadtan kérdezem meg, hogy "Hová adod?"

A szakmázós szerző a kertcskéjét műveli. Röghöz kötött, mégpedig az irodalmi röghöz. A szakmázós szöveg olykor elrugaszkodik a szakma talajától, de minduntalan földet érint, olyan erős az az otthonos gravitáció. Az irodalmat ábrázoló irodalom saját teret követel magának, és ez a tér mintha légüres lenne.

A szakmai tárgyú mű pályán kívüli, civil olvasó számára tökéletesen élvezhető és értelmezhető. Van viszont néhány száz ember, akiket befogadók címszó alatt tarthat számon a szakmázós szerző. Mi vagyunk azok, akik ott üldögélünk a tűz körül, akik elvagyunk ebben a közegben, mint a befőtt, és ismerjük a dörgést. "Hanyas vagy" és "félszavakból", JAK-választmány és Tatanapló, ívótábor, deKON-csoport, tanulmányi napok. Nekünk csemege a szakmány. Az élő irodalom közönsége — sírjak-e, vagy nevessek, de — háromnegyed részben élőirodalmárokból tevődik össze.

Az ember irodalmár mivolta és magánélete menthetetlenül összemosódik, civil megnyilvánulásai ragyogó alkalmat kínálnak a félreértésre. Az éjszakában együtt mutatkozó szerzőket — akik történetesen barátai egymásnak —, mint irodalmi iskolát, vonulatot, egymás epigonjait és szállás-csinálóit mutatják be az unatkozó megfigyelők.

Én, aki mindmáig megtartóztattam magam a *vers* szó használatától a verseimben, túlságosan művinek ítélném azt, én, aki sokáig ódzkodtam az *írók* kifejezéstől, megkaptam a pofont egyik bírálótól, hogy kötetem "legerősebb élménye az irodalmi élettel való visszatérő babrálás".

Vétkem mindössze annyi, hogy jóelőre bebiztosítottam magam ún. kritikai fogadtatásom ellenében, és a verseskönyv záródarabjában hadat üzentem némely ítéseknek, akik számára a műbírálat a szemináriumokon elsajátított szakzsargon öncélú fitogtatásának terepe.

Satöbbi.

Szóval, nem unatkozunk.

2

Másik belterjben utazó szerzőnk — nevezük őt szerzőkémnek — a kismagánügyeivel traktálja az olvasóját. A pofátlanját. Az örök téma — házunk tája — legszélsőségesebb kifejtésével találkozunk: szerzőkém arról ír, ami éppen a keze ügyében van, áttételek és álcák nélkül. Lássuk, miből élünk. A kibeszélés elragadtatottsága. "Egyenesben", kendőzetlenül papírra vetett események a lírai hős háztartásából. Hősünk természetesen azonos szerzőkém, azonos a szöveg fölött olvasható névvel, akármilyen körmönfont is a narráció. Tombol az alanyiség.

Igen, védhető ez az irány. A fülrepszto pátoz után (elvégre is) jöjjön el a közvetlen megszólalások ideje, szállítson le minket a földre a naplóbekezdés-szerű jegy-

Decséri Bálint: Alkony

zetek hitelessége. Cél: beeresztetni a döglődő, fogalmi jellegű költészet helyén maradó vákuumba az epikus mozzanatokat, dolgosan dokumentálni az élet folyását.

Az én asztalom. Az én udvarom. Szemérmetlen intimitás, hálószoatitkok és a kedvenc kaják, törzskávéházak és a favorizált kocsmák. Hol nyaraltunk, hogy teltek az ünnepek. (Informálok a rajongóimat, ha-ha.)

Megírom a barátnőmet, mert ki akarom engesztelni, vissza akarom édesgetni, el akarom kápráztatni. Verses formában veszem védelembe szenvedélybetegségemet, túlkapásaimat. Ez az irodalom egyik fontos földi küldetése. Csak az érintett nincs hasra esve tőle soha.

Egy közepes házibuli egyetlen eredménye, hogy félfüllel elcsípek néhány pompás lejtésű mondatot, miközben a konyhaellenzék erősittem órák óta. Lehetséges kezdeménye egy leendő KÖLTE-

MÉNYnek. Szerencsés esetben van nálam írószerszám, azon frissiben rögzíték, iktatok. Gyakran a másnap macskajajos derengésében veszem észre, hogy az elcsípett beszélgetéstörödek érdektelen, a poént csak a helyzetkomikum szülte, a sztori hasznavehetetlen.

Jobbik esetben a kidolgozás mámorító vagy nagyon macerás munkája következik. A kisajátított mondatot "helyzetbe hozom" (fúj, tömény belterj!), rímhelyzetbe, teszem azt. A végeredményt fölolvassom az Egyetemi Színpadon és bemutatom a vidéki turnén. Borítékolom és postázom valahová, aztán szelíd erőszakkal megsürgetem a közlést. Ha gyors az átfutás — mint ahogyan nem az —, a diadal jön: egy következő bulin már mint saját projektmet hallom vissza a mondatocskákat.

Hogy a kismagánügyből közérdek lesz-e, hogy az önéletrajzi ihletés mennyire tudja bővíletben tartani a publikumot, az egyes-egyedül szerzőkém karizmájának erejétől és aurájának kiterjedésétől függ. Ha megvan benne a sűrítés, a veretes formába, tételmondatokba préselés képessége, magánmitológiája közérdekű lesz. Hadd utaljak például a ráismertetés gesztusára: te is ugyanazon a tájékon mész, barátom, mint én, ugyanaz a nyűgöd, ugyanaz az örömed, ugyanaz a napi betevőd, ugyanott bulizol, neked is király a cucc és beüt a téma.

Hadd utaljak továbbá a kordokumentum előállításának szükségességére. Átmentendő a 90-es évek budapesti levegője, az argóból vagy a rock'n'roll szakszókincséből táplálkozó köznyelv ízes fordulatai. Kulcsregények kellenek, amelyeket nemcsak a pletykaéhség hív életre. A főszerplők fiúk-lányok az 1960 és 1970 körüli évtárból. Ugyanazt a dialektust beszéljük a félemeleti büfében, a Liszt Ferenc tér teraszain meg a Mikszáth Kálmán tér kocsmáiban. Szociológiai talajmintákra van szükség. Továbbá tájversek, komplett miliórajzokra. Egy terület tökéletes lefedése, egy útvonal ától cettig: katalógus a szorosan együvé tartozó dolgokról/ilyen — regényformában — Ellis Amerikai pszichója.

(Himnikus zárlat: ... mert fogjuk még aranykornak nevezni ezeket az éveket, kellő távolságból és nem is egészen tévesen. Mire megvénülünk és megsárgulnak az egykorú sajtótermékek, veretes művek lesznek a "nagy napok" történeteinek foglaltai.)

Még egy mondat a belterjes szerző védelmében. Azt mondom: ha egyszer bizalmamba férközött ez az ember, levett a lábamról azzal a lehengerlő bekezdésével, vagy meghatott azzal a fűszeres rímével, ezentúl minden sora számot fog tartani az érdeklődésemre. Elkötelezettje leszek és odaadó híve, nem kritikátlan rajongója azonban, aki bármit lenyel tőle. De örökre tág marad a tűréshatár. Ez az én álláspontom, mint befogadóé, azaz fogyasztóé, aki finnyás ínycenc ugyan, de nem teoretikus elme (nem mintha e kettő nem lehetne fedésben egymással, sőt).

BENEDEK SZABOLCS

Berényi szerelme

(regényrészlet)

Az Érdre menő útnak a belvárosból kivezető szakasza fölöttébb lehangoló. Ahogy átkerékpárol az Petőfi-hídon, és a túloldalán dél, délnyugat felé veszed az irányt, hosszú időn keresztül gyárak, raktárak, diszkontáruházak és kocsiparkok között kell tekerned, bár mindezt — szerencsére — nincs módodban olyan alaposan megfigyelni, hiszen szüntelenül vigyáznod kell arra, hogy ne szorulj két kamion közé avagy a tömött sorokban haladó tehergépkocsi-forgalom ne szorítson le az útpadkáról. Különösen lehangoló ez akkor, ha közben szitál az eső, és a méteres gumibroncsok által fölvert tócsák vize a saras, töredezett aszfaltról az arcodba meg a ruhádra fröccsen; a tüdőd hamar megtelik a fullasztó ólomgőzzel, és nem tudod, megállj-e vagy menj tovább. Azt tanácsolom, hogy ne add föl, bár ismétlem, az a szakasz tényleg lehangoló. Ha térképen nézed, úgy tűnik, mintha a Duna-parton kanyarogna az út, a folyót azonban nem látod a raktárak és a gyárpületek miatt, de ha látnád, akkor is csupán dokkokat, simára csiszolt, minden növényétől megfosztott rakpartot és uszályokat pillantanál meg; ennek ellenére csak menj tovább, egyszer úgyis véget ér ez a rész, amikor eljutsz Budafokba, onnantól kezdve az út mentén békés lakónegyedek, boltok, parkok fogadnak; Budafok olyan, mint egy tévedésből Budapesthez csatolt kisváros, és ez még inkább jellemző Nagytétényre, ha már arra kerékpárolsz, ne szalaszd el, hogy megnézd a kastélyt.

Alig hagyod el a Budapest táblát, néhány kanyar és már Érd következik, a Velencére vezető út azonban nem visz be oda, csak messziről láthatod, ahogy a lakótelepek tömbházai elvegyülnek a kertes övezettel; te balra fordulsz és egy széles úton tekorsz tovább, annak kezdeti szakaszán nincs mellette semmi, csak a kopár, helyenként töredezett, szikes talaj, avagy a méteres parlagfűbokrok, kis idő elteltével újra elkanyarodsz, ezúttal jobbra veszed az irányt, és mindjárt egy emelkedő fogad. Ha át tudsz kapcsolni a nagy fogaskerékre, nosza, ne tétovázz, tekerj föl bátran, ha nem, sebaj, leszállsz, és föltolod a járgányt, egyik esetben se feledd, milyen pompás érzés lesz a túloldalon lefelé gurulni.

Innentől kezdve már tudod: érdemes volt a kerékpártúrába belevágni. Az idő is ezt igazolja, az eső eláll, és olyannyira süt a Nap, hogy le kell vened a pulóveredet. Az út hosszabb, de lényegesen könnyebb és szebb része következik, edd meg a hátizsákodba csomagolt banánt, mielőtt nekivágysz. Falvakon keresztül gördülsz

tovább, kutyák ugatnak a kerítésen túlról, ha szépen mosolyogsz, néhány barátságos néni teget a házak kapujából. A forgalom is enyhül, olykor elhúsz mellette egy-egy autó, de ettől még nyugodtan a párod mellé gördülhetsz, hogy menet közben együtt énekeljeteke valami vidám, lelkesítő úttörődalt; bármennyire is csábító a koranyári napsütés, a pólódat mégse vedd le, a sugarak nem tűnnek erősnek, ennek ellenére könnyen leéghetsz, este, ha hazamész, majd látod, mennyit barnult a fedetlenül hagyott karodon a bőr.

Jól érzed magad, hajlamos vagy arra, hogy elfelejts bármit, ami csak a szívedet nyomja, könnyedén, fölszabadult erővel tekered a pedált; tudod, hipnózisban jártas emberek úgy nevezik ezt, *második szél*, amikor az agy kikapcsol, jobban mondva, átkapcsol olyan tartományba, hogy onnantól kezdve nem érzel fáradtságot, combjaid mintegy önkívületben, önmaguktól mozognak, te is szabadnak és hihetetlenül könnyűnek érzed magad. Add át magad ennek az érzésnek, itt a nagy

Szolnay Sándor: Olasz udvar

alkalom, hogy ne gondoldj semmire, fogod a kerékpár kormányát, törzsed derékban meghajlik, nézed az utat, de figyeld a mellette gördülő, koranyári napsütésben ragyogó tájat is. Gyorsan haladsz, gyorsabban, mint amikor még a fullasztó benzinködben, a szemerkélő esőben tekertél a fővárosból kifelé, az a szakasz már mögöttes van, ne is gondoldj rá, vedd le vállaidról, ami nyomaszt.

Még egy-két lankásabb emelkedő, egyik sem olyan meredek, mint az ott, Érd környékén, könnyűszerrel föltekorsz rájuk és kacagva-kiabálva gurulsz a túloldalon lefelé. Beérsz Velencére, tábla mutatja a tó felé vezető utat, rögtön két strand között választhatsz; az egyik nagyobb, zsúfoltabb, kicsivel távolabb, egy hatalmas műanyag csúszdával; a másik köz-

vetlenül a vasútállomás mellett van, a kemping szomszédságában. Választhatod persze a potyázást is (romantikusan izgalmas, avagy izgalmasan romantikus), túlgurulsz a kemping bejáratán és jobbról megpillantod a nádat, keskeny, kitaposott ösvény vezet befelé, leszállsz, mert innentől kezdve tolnod kell a kerékpárt. Nem kell sokat haladnod befelé, látod, hogy a víz koszos, zöld színű, a nádszálakat körbevevő nyálkás iszapban senkinek sincs gusztusa fürödni: döntetek úgy, hogy kicsit leheveredtek a magas fű közé, kipihenitek az út fáradalmait, később majd átmentek valamelyik strandra.

Leveszitek a fölösleges ruhákat, leteszitek a földre, arra fekusztok; a Nap forrón, áthatóan tűz, égeti bőrötöket, a póló alatt hamarosan egyre jobban izzadni kezdtek, szétnéztek, és az is lekerül rólatok. "Te napoztál már meztelenül?" — kérdezed a lányt, aki elmosolyodik, és azt válaszolja, igen, Amerikában, a Mexikói-öböl partján. Tenyéryi bugyi feszül rajta (melltartót nem hord), hanyatt fekszel és lehúzd az alsónadrágodat, kisvártatva róla is lekerül az alsónemű, azon tréfálkozik, csak nehogy *belémásson* egy hangya... "Nem látnak ide a mólóról?" — kérdezed aggódalmasan. A lány oldalra pillant és megint mosolyog, "legföljebb a ceruzád végét" — mondja, és te elpirulsz, sehogy sem tudod leplezni egyre feszülő merevedésedet. Később már nem is akarod; hanyatt fekusztok a levetett ruhákon, a kerékpárok közvetlenül előttetek, a keskeny ösvényen eldobva, oldalra pillantasz és arra fordulsz, ajkaidal megérinted a lány mellét, csókolni kezded, hamarosan észreveszed, hogy az ő lélegzetvétele is gyorsulni kezd. Fölé hajolsz és hangokat hallasz: egy fiú és lány érkezik a partra, kutyájuk megugat, ők úgy tesznek, mintha nem látnának semmit. Sietve öltözni kezdtek, nem sokkal később arra jön egy biciklis is, félre kell húzni a kerékpárokat az útból.

Úgy döntötök, vonattal mentek vissza, idő hát van elég, nem kell kapkodni. Átmentek a közelebb eső (kisebb és elhanyagoltabb) strandra, folyton arra vársz, *mikor mondja már azt, amit megígért*. A víz langyos és erős szaga van, nem sokat úsztok benne, különösen azután nem, hogy látjátok, amint a mólóról a gyerekek nejlonzacskóból összeeszkábált merítőhálóval haltetemeket emelnek ki a tóból. Kimentek, lezuhanyoztok, leheveredtek a tűző napra, olvasni kezdtek. A vonat öt órakor indul, háromkor javasolja Adrienn, hogy menjetek el enni. Olyan laci-konyhát vagy kifőzdét kell választani, ahol vegetáriánus ételeket is készítenek, a strandon a háromból egy ilyen. A lány nagyvonalúan közli, hogy ő fizet, tiltakozol, de csupán a rend kedvéért. A fabódében kell rendelni, ő rántott gombát és hasábburgonyát kér, te flekkent és rizst. Kiültök a kerthelyiségbe, beszélgetni kezdtek, egyszer csak fölteszi a kérdést: "Bence, szerinted is minden a nők körül forog?"

ANGI ISTVÁN

Szerzői lemez a kötöttség szabadságáról

Szegő Péter harmadszor jelentkezik CD-n. Ezúttal szerzői lemezzel.¹ Mint (első lemezén²) a *Kontrasztokban* vagy az *Egyszer volt...*, az *Incantations*, a *Koncertdarab zongorára* és a *Signas* c. műveiben (a második lemezen³), ezúttal is a stílusát lényegében meghatározó formateremtő elvekre építette fel mind a nyolc itt megszólaló alkotását. Hogyan válnak ezek az elvek eleven zenévé, és miként alakítják egységes egészzé szerzőnk jelenlegi stíluskorszakát? Ars poeticája (ha egyszer majd megírja!) bizonyára magába foglalná a *kötöttség szabadságának a paradoxonát*, miszerint — zeneileg szólva — a parlando-rubato dallamok kötetlensége csak a velük szembe állított giusto ritmusok kötöttsége révén érvényesül amúgy igazában, és persze fordítva, a giusto ritmus szigorúsága valójában a parlando-rubato dallamvilág kontrasztjában enyhül oldódó ellentét. Ám a szegői kontraszt-elv zenei idők és terek, intonációs-típusok és -affektusok távoli kapcsolatait is egységre, a feszültségek egységére készíti, persze minden művében másként és mindig az az és mégsem az jegyében.

A lemezen megszólaló műveiben Szegő Péter a *rubato* hangzásvilágába csalogatja hallgatóit, hiszen, mint mondtuk, alkotásaiban a *rubato* stílárius jegyként jelentkezik, tele mindig a legváltozatosabb eszmei-érzelmi tartalmakkal. A szabadon szerkesztés és előadás ígérete az ún. tört rubato megkomponálása felé vonzza: a felszabadított gondolat bemutatása mellett a levetett béklyókra is emlékeztetni a *giusto* ritmus egyidejű felidézése révén. Kompozíciós módszerére jellemző a zenei kifejező eszközök motivikus sarkosítása. A giusto-jelleg kötöttségét "ritmus-témákkal", a rubato-jelleg szabadságát pedig "melódia-témákkal" ábrázolja. S teszi mindezt egy árnyalt, hol lehetetlenfinoman áttetsző, hol ércesen tömör hangszereléssel s a zenei téridőt kicsiben-nagyban plaszticizáló hangerővel. Ily módon műveiben a feszültség-keltést rendszerint a kötöttség kényszerének mementói, a ritmikus-dinamikus tömbök hordozzák, míg az oldást a felszabadulás rubato-szimbólumai nyújtják.

Íme, nyolc "pillanatkép" a szerzői lemez nevéjéről.

Távol-Kelet hívása a rezeke és ütőhangszerekre írott *Mom* (1997). És egyben sóvárgása is. Az ütők kíséretében felzengő rézfúvók szignáljai magát Tibetet idézik. Végeláthatatlan síkok, zenébe oldott terek váltakozó pillanat-felvételei jelennek meg előttünk a rezeke markáns és a trombita nosztalgikus tömbjeinek alternatívájában, amelyet erőteljes kontrasztokban követnek a harsonák szólamai. Ugyanakkor a trombitán megszólaló dallam a gregorián ének zoltár-recitatívóira és a máramarosi zene prentaton fordulataira is egyaránt emlékeztet. Ezekben a megkettőzésekben a szerző olyan szintézist valósít meg, amelyből kiérezhetjük a lámaizmus zenéjének őstörténetét, de kései találkozásait is az európai kultúrával.

A *Rezonancesban* (1996) először a tér hódít. Sejtelmes kondulások óriási szünetekkel jelzik fenyegető ölelését. Majd előtör belőle az idő, a mindent megmérő idő, még mindig az ütőhangszereken. Bonyolult bolgár ritmus vezet el az első motívum megjelenéséhez, amely ezúttal is Kelet varázsában fogant ősi dallamot, régi hangszer-praktikát idéz. Ám néhány átütő erejű akkord-tömb elhangzása után, a fuvola és a hegedű dialógusában, egy bensőséges dallam szólal meg, amely borongós lírájával legrégibb népdalaink világát idézi; elcsukló apró szüneteivel viszont a középkori Európa vokális stílusára emlékeztet. Az elhaló dialógus végén egy utolsó indulat-hullám feltörése kontrasztosan

jelzi: az "együttregzés" óhajta nem hal el soha, ott neszez minden művészi élményünkben.

Ősi szertartásokat idéz az *Incantations* (1995). Mintha térben-időben távoli szertartás hangképeit rögzítené valamilyen rejtett cél-mikrofonnal a szerző. Titokzatos zene titokzatos élményében részesülünk. Az eddigi kötött-kötetlen ritmusok sorrendje visszajára fordul. Itt az első hangtömb az oldottabb; motívumának simogatása felkészít a középrészben lezajló, gyógyítón pusztító, rombolón építő táncszertartás zenei élményére, amely a kezdetek visszaidézésével ér véget.

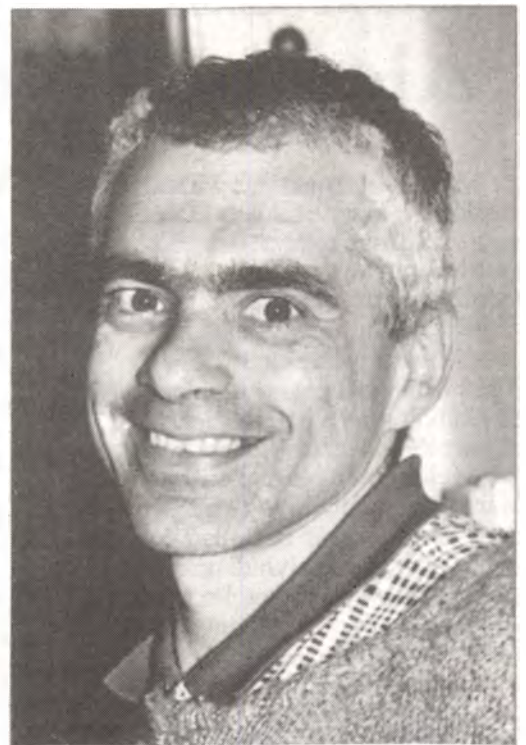
A *Koncertdarab trombitára* (1996) a hangszer jelenkori szerepére hívja fel a figyelmet. A szerző kamarazenei együtteseiben minden hangszert szolisztikusan kezel; ám ez az igény koncertjeiben nem pusztán a technikai virtuozitást követeli meg, hanem elsősorban a kifejtésre váró gondolat egyéni kibontakoztatását. A trombita szólója, látszatra szerény, két hang változó feszítvű kombinációból épít fel egy szemlélődő dallamot, amelynek sejtelmes komorságát időnként az ütő-hangszercsoportból kiemelkedő vibrafon tündérmesékre emlékeztető epizódjai oldják.

A vibrafonszólóra írott *Reverberációkban* mesét mond Szegő Péter. A csillogó hangszínáradatban mintha életre kel a füvek zöldje, a rétek virága, az erdő árnya. A motívumok megsemmisítő pergésében ott tesz-vesz Maminti, a zöld kistündér, meg Csipike a gonosz törpe. A dallam csábító játékosága mosolyt fakaszt. Ám a motívumok elfogynak. véget ér a varázs? Nem: még most is élnek, ha meg nem haltak...

A *Hullámok* (1997) kamarazeneikarra írott mű, amely az arányosság játékára épít. Már az aprón fodrozó vezérmotívum is: a feszes ritmust hordozó két hang csobogó fel-le mozgása a maga kicsinységében előírja az egész darab hullámozását. Azt sugallja, hogy a fodrozó sodrás és az áradó hullám-verés pusztán arányaikban különböznek egymástól. Egy kisgyerek számára a sodró patak az óceán... Valóban, a motívum belső mozgását kivételesen először magasba ível és áradóan megnyitja a mű zajlását. Majd továbbra is vigyázza a hullámok hol veszélyesen komor, hol pajkosan vidám játékát. A szerző óva int, a játék bármikor komolyra fordulhat.

A hegedűre és csellóra komponált *Duo* (1995) a groteszk lappangó értékeinek modern lényegcseréit kelti életre. A szonáta szerkezetére alapozó expozíció mindkét témája a groteszk színváltozásaiból születik: a gurgulázó rút, majd a szárnyaló ideális témája. Az expozíciót hosszas, perlekedéssel teli kidolgozási rész követi, amelyben a témák eredeti lényegét a rajtuk uralkodó groteszk gyakran kicséréli: hol sóvárog a rútba torkolló szép után, hol vigyorog a cserben hagyott rút felett. Aztán visító glisszandóban egymásnak ugratja őket. Végül is — vajon miért? — a rút marad nyeregben. Ezt emeli ki a fordított visszatérés a mű elejére, a szárnyaszegett második téma reménytelen próbálkozás után visszahull a kezdetek lappangó groteszkjébe.

A *Visszhangok* (1997) ütőhangszer együttesre, trombitára és harsonára írott mű. Zenei elvonások ellentétező visszajelzéseire épül. Egyetlen témát dolgoz fel; ám ez a téma analitikusan kifejtő: megkettőzi magát egy ritmikus és egy melodikus változatra. Előbbi vágató folyamattá oldja, utóbbi megállásokra szelődik a

hangzó-visszhangzó gondolatot: a vibrafonon felselülő mítosz az ütőhangszereken és a fúvók kadenciájában zenei valósággá válik.

A lemezen a kolozsvári zenei élet három kiváló kamarazene-együttese szerepel, a Kolozsvári "Gh. Dima" Zeneakadémia Ütőegyüttese Pop Grigore vezetésével, a Pro Musica Nova Együttes és Szegő Péter kamarazeneikara, az Anonymus. A még mellettük résztvevő többi fiatal előadóművésszel, akik a szóló, illetve a kisebb együttesekre írott művek előadásában közrejátsszák, valamennyien a modern zene elkötelezett hívei. Magas színvonalú művészetükkel, odaadó s kitartó munkájukkal — mint ezúttal is — megfizethetetlen szolgálatot tesznek mindnyájunk hasznára a hazai jelenkori zene felvirágoztatásában.

Megszoktuk, hogy a krónikás minősítse is krónikája tárgyát. A fenti "képillusztrációkkal" közönsége felé irányítanám e művek sorsát. Döntsön Ő, hiszen neki üzen velük Szegő Péter. De a művek sorsa már régen közönsége kezében van, hiszen a szerző és egyben előadó Messter gondosan vigyáz arra, hogy zenéi minél hamarabb eljussanak a címzetthez. A három lemezen felhangzó tizenhárom mű mindenike avatott előadásban, rangos koncerteken vált ismertté a modern zene (nemcsak) kolozsvári közönsége előtt.

Akkor minek hát a lemez?

Azt bizonyítandó, hogy a modern zene előadása is, akár a hagyományos, lehet valóban művészi, hogy mindig meg kell haladnia az egyszerű előadás alig több mint tájékoztató színvonalát, és mint ilyen, nagyon is megállja helyét a hagyományos zene lemezei mellett minden zenekedvelő lemeztárában. Kár, hogy e döntés ismételtetése a többszöri meghallgatás élményében eléggé korlátozott. Hiszen a lemezek hazai terjesztése nincs megoldva, szerzőnk tiszteletpéldányaiból pedig még a "protokollra" is alig futotta. Reméljük, lesz belőle újabb kiadás. Mert érdeklődésben nincs hiány!

Kolozsvár, 1998. január 19-én

1. Péter Szegő, Hungaroton Classic, 1997
2. Contemporary Rumanian and Hungarian Music (Taranu, Hollos, Borza, Dubroway, Szegő) Hungaroton Classic, 1994
3. Contemporary Music from Transylvania (Works by Péter Szegő, Zoltán Szalay, Árpád Könczei, Attila Demény), Hungaroton Classic, 1995

LÁSZLÓFFY CSABA

Álombeli ébrenlét

(befejező rész)

3. Az 1664-es esztendő azzal kezdődött, hogy Székelyhíd német zsoldosai fellázadtak császárhű parancsnokuk ellen, mondván, hogy éheztek ők már eleget, azután a nagyságos fejedelemnek fogadnak hűséget. Apafi örült neki persze titokban, de libabőrös lett a háta, mihelyt a rá háruló kötelezettségekre meg a következményekre gondolt. Már csak amiatt is, hogy három hétre rá Kolozsvár fizetetlen őrsége követte a székelyhídi példát, majd Szamosújvár s Bethlen várkatonasága is mozgolódni kezdett. Teleki már semmin sem csodálkozott, azon különösen nem, hogy a rossz bánásmód s a koplalás kikezdte a várbeliek fegyelmét; korgó gyomorral nem lehet vitézkedni. A bécsi udvar az erdélyieket igyekezett felelőssé tenni a lázongásért, s a kezdeményezők kemény megbüntetését követelte a fejedelemtől. Teleki kellenlennül, de elvállalta, hogy Apafi megbízásából tárgyalásba fogjon Cob német parancsnokkal és Kászonyi Márton káplánnal. Több ízben meg is fordult Szatmáron (Kővár nem esett olyan messze), de nem sikerült meggyezniük. "Nem jó a császár szakállába kapni egy néhány rebellis miatt" figyelmeztette Kászonyi Telekit, aki jóformán nem is igyekezett palástolni, hogy a rongyos várkatonák megregulázása nem szívügye. Mindenik útja során alaposan becsicscentett, s mivel gyomra, epéje nem állhatta a savanyú borokat, nem kerülhette el az ifjúkorában megtapasztalt heves hányásokat. "Édes Uram, írta neki hites felesége, Vér Judit, a Kegyelmed levelét Vajda Márton megadá, melyből értem az Kegyelmed bortól való nyavalyáit. Kívánom, Isten Kegyelmedet gyógyítsa meg, mindazonáltal az részegeskedés Kővárban is kitel-nék egyszer vagy kétszer és nem kellene oly messze menni..."

Teleki, bár sietett megírni a fejedelemnek is, hogy karóra tartja érdemesnek a fanatikus és intrikus káplánt, mégsem mulasztotta el megszívlelni a Székelyhídről érkezett tudósításokat. "Rút, vakmerő, bolond népség ez! hangzott a székelyhídi rebellesek jellemzése. Az ördög kezére való, ha már a nagyságos fejedelem rendelkezéseinek is ellene szegülnek. A fejedelmi borpince hordóit is lefoglalták maguknak..." Boldvai Márton nem csupán Apafinak, de Telekinak is jó embere, tehetetlennek bizonyult a követelőző várnép-

séggel szemben; leveleiben folyvást siránkozott, hogy adta volna a Fennvaló, feküdt volna koporsóba, mikor őnagyságok ilyen tengeri habokon hanykolódó alkotmányra küldték őt, akinek Ovidius sóhajtása jut gyakran eszébe: a keserves bujdosásban a haza füstjét is édessé szépíti az emlékezet.

Reszket a vén korhely, gondolta Teleki, ezt nevezi őkelme bujdosásnak?!... Kár lenne meg nem tartania nagyságodnak ezen várakat, sugallta ugyanakkor Apafinak; persze ki kell engesztelni a szerencsétlen katonákat, parancsba kell adni az udvarbíróknak, hogy sem a porkolábról, sem a páterről meg ne feledkezzék!

Mikor aztán a vasvári békekötéskor a porta megegyezett a császári követtel (Bécs árulása volt ez Erdély felé), hogy a Bihar megyei Székelyhidat lerombolják s mind a török, mind a német katonaságnak el kell hagynia az erdélyi várakat, Telekinak sem maradt egyéb választása, mint megüzenni az öreg Boldvainak, hogy a két császár végzésével egynéhány rongyosnak ellenkezni többé már nem lehet. Igen, válaszolta Boldvai, csak hogy Székelyhidat rettenetes konoksággal tartják kezükben a zsoldosok, a fizetséget követelő katonák; sem Isten, sem ördög, senki ebből a várból a lövészszármokat ki nem hordhatja, mert a híd most is alig áll, jármai és lábai mind elrohadtak, bejövételkor az ő lova alatt is egy helyen betörttek, csaknem odaveszett a lova...

Teleki beletörődéssel várt a dolgok jobb kimenetelére, akár csak arra, hogy Lónyai Anna, a néhai Kemény János fejedelem özvegye dinnyével, liktáriummal, biscotummal kedveskedjék neki, mi több, meg is invitálja magához Kővár deresedő szakállú kapitányát. Egy alkalommal Teleki el is lovagolt Aranyosmedgyesre, ahol a szép özvegy ánisz pálkával kínálhatta kedves komám uramat, aki szórakozottan elnézte egy darabig, hogyan serénykedik a fehérség az ezüstsikálásban. Aztán hallván, hogy arrafelé rettenetes téli esőzések s árvizek járnak, a beázott ereszt alá állva jó mélyen a szemébe húzta süvegét; Vér Judit jutott eszébe ("minemű rút veszedés és alkalmatlan élet legyen miköztünk; Soha!"), s már sietett beszédtemát váltani: "Milyen meleg Karácsony ígérkezik, az utcában semmi hó! Mindazonáltal kicsúszhat alólunk a talaj, pláne, hogyha nincs otthon a gazda.

A kóborló hadak Kőváron is végigvonultak, csak hülének belé derék cselédek." S azzal már húzta is elő zsebéből a mentségére jött levélkét: "Sok károkat tétvének mindenütt, az hol elmentek. Nekem valóban megesek, Uram ime, ezt írja, mutatta, Kővárból Katona Mihály nevezetű emberem, a só hozatáskor tizen-nyolc szekér előtt való barmokat mind elhajtották vala... s a magam ökrei közül is négy ott maradt. Én nem tudom, Kegyelmetek mit csinálnak oda be, ez szól mindenekelőtt Apafinak! , hogy ily könnyen megengedik egy néhány kóborló hajdúnak azt a sok marhát kihajtania..."

"Boldog leszek, ha viszontlát-hatom kegyelmedet" lengte körül a férfit keserűmandula illatával Lónyai Anna. Tekintetében egy katlan ég, gondolta Teleki, s lehunyta kimeresztett szemét, mert úgy érezte, menten megpattannak benne a hajszálek. Évekkel korábban még úgy hitte, hogy ez az angoltelivér tartású nő ("mai napig olyan a járása is!") teméntelen keserűséget és gyötrelmet fog okozni neki. (Akkor még nem remélt ekkora megelégedést Vér Judit oldalán.) Később aztán, beállva az udvaroncok közé, hogy kifejezze hódolatát a fejedelemnek, a világ legszerencsétlenebb flótásának képzelte magát "sületlen legény valék bizony", annyira elfogta a féltékenység a tatár rabságból szabadult nagyságos Kemény János fejedelem közvetlen közelében. Még most is feszélyeztetnek érzi magát, hogyha megpillantja néhai urának halotti köntösét és fegyverét, Apafi féltett örökségét, amit az "ellenfejedelem" nem sokkal azután nyert el Segesvárról, hogy Kemény Jánost menekülő katonái a nagyszőlősi csatában halálra taposták. Ha csak a fogarasi tárházban őrzött "ereklye" emlékeztetett volna erre a vakmerő, mindenre elszánt férfira! De ki feledhetné, aki látta, hogy mily kihívóan ülte volt meg az (éppen Kővárra szállítása közben) álnokul levágott Barcsay Ákos fejedelem megölt öccsének a lovát. Nem a táncrend megreformálásával akart kitűnni, nem a bálteremben ropta ő a leghevesebb "táncot"; nagyravágyásának köszönhetően a törpe utódok emlékezetét némelykor megborgongató kísértet még a "kegyetlen", a "véreskező" Kemény, akit elért a fátyom...

Teleki leginkább a nyughatatlanul izzó, erőt sugárzó, nála huszonnyolc évvel korosabb, parancsoló férfit látja maga előtt, akire felnézett, akit respektálni kellett, még ha elmaradt is nagyságos háborgatásai miatt a legaranylóbbnak ígérkező szüret

vagy egy gondosan előkészített keresztelőd... Lónyai Anna pedig örök mátkának tűnt a Teleki szemében, akin a szűk ujjú ingváll s az azt beborító patyolatfehér, válltól felfűjt selyem ujj, a csipkével feldíszített fekete bársony karszorító és a zöldes arannyal áttört selyemszoknya a derekára gyöngyös övvel fogott csipkeköténnyel úgy állt, mint egy hajadonon. A koravéne homlokát ráncoló (de sztoikusnak, hát még szkeptikusnak!// soha nem mutatkozó) Kemény János társaságában a fejedelemasszony még üdőbbnek hatott. Az ifjú Telekin, ahogy visszaemlékszik rá, a legszebb magyar öltöny volt, csizmáján a legfinomabb munkájú ezüstsarkantyú, zománczott aranygombos és zsinórozott halványlila dolmányban, nyusztprémes fővegével méltó módon kívánt festeni a főúri társaságban; mégis meglehetősen lomhának érezte magát, midőn Lónyai Anna kitüntette bizalmával. Az örök asszonyi féltés hajtotta a büszke nőt, amikor, vállalva a hírbehozás kockázatát, Teleki tudomására adta, hogy néhány perc múlva várni fogja őt lent a kertben. Milyen türelmetlenül leste Teleki, hogy a fejedelemné sudár alakja feltűnjék: szabad teret nyitott képzeletének, mintha a végtelen egymásba szaladtak volna benne akkor ott, már csak egy hajszál választotta el a hűség-től a hűtlenséget. S a kitűzött időpontban, amikor meg akart indulni a tündéri jelenés fogadására, remegés fogta el, a lábából kiment minden erő, le kellett ülnie, különben elvágódik a kövezeten. Lónyai Anna előbb álmélkodva vette szemügyre az ifjú lovagot, hogy ájuldozik vagy elálmosodott, mi a szösz! S midőn Teleki zavara a tetőfokra hágott, hebegve kikottyantotta, hogy "miként ha felhők közül estem volna le, úgy érzem magam", a fejedelemasszony egy hangos kacajtól nem bírta megtartóztani magát, ám ahelyett, hogy kiélvezte volna kegyetlenségét, megesett a szíve a szánnivaló ifjú kapitányon: "Csak arra akartam kérni kegyelmedet, hogy nagyon vigyázzon rá. De mint látom, Kegyelmed aligha született harcosnak."

Az asszony őszinte kérelme és Teleki szégyene, később pedig a bűntudat (egy féltő szív meg egy fejével játszó ország benne ugyan mind kereshette a képeséget, hogy Kemény Jánosnak a pajzsa legyen) alapozta meg végül a kettőjük titkos barátságát.

Az álmocsaták vértelen álmohőseit rég eltemette magában azóta. A megboldogult fejedelemnek tett vállalását aligha lehetett volna másként teljesíteni, minthogy átruházza az özvegy

gondjait-bajait a maga vállára. Előbb csak illemből, úgy gondolta; a "koporsóig vitt kötelesség" amúgyis jelképesen értendő. A büntudatot hamarosan lázas serénykedés és egyfajta önigazolásvágy váltotta fel (valahányszor Lónyai Annáról gondoskodott, vagy csupán gondolt rá): hogy nagyon sok az özvegyvel szemben az ő törlesztőnivalója. Egy ízben a jégtáblák megindulása késleltette Aranyosmedgyesre való menetelét. Últ Kővár lovagtermében egymagában, ujjával idegesen kopogott a kopott asztallapon. Akkor, a galopp ritmusát játszva, kapta rajta magát azon, hogy bosszúságnál több, amit érez, s nem annyira az özvegy fejedelmé szűkölködése miatt aggodalmaskodik, hanem inkább tulajdon érzései, feldúlt lelki nyugalma ejtik zavarba s tartják fogva szinte minden gondolatát. "Ha így van megírva, valósággal bánkódnom kellett volna annak idején, hogy nem én vagyok vasra verve s fogva tartva Kemény helyett, akiért Lónyai Anna annyi könnyet ontott hosszú mátkasága során! De hát nem így volt; én Vér Juditot szerettem egész valómmal, és Kemény János epekedő mátkája egy kacér mosollyal bár meg nem ajándékozott volna, engem vagy mást, akkoriban. Csak a fejedelmi rang tette őt merészen bizalmassá (de az én vágyam számára elérhetlenné)."

A negédes Bánffy Dénes buja természete kellene ide, hogy ténylegesen is véghez vigye azt, ami a képzeleten innen örök lehetetlen.

Kihúzza magát, méltósággal lépked, csizmája alatt ropog a fagyott trágya, s a nyeregben már a kiválasztottak törődése tartja ébren öntudatát. "Az magyarok mint vannak: lankadatlan, beteges." S aki ezt mondta, gondolja, már sehogyan se. A sok beadvány, opinio, no meg a katonáénekek szerint az ország utolsó romlásra jutott. Az alföldön még több a dűlőfélben lévő ház, mint Erdélyben. Itt a német hadak fosztogatnak most éppen. S ő kész lett volna a zsoldosok pártjára állni makacsul. Ugyan, ki mondja meg, merre van a menekvés? Kínél az orvosság a megosztottságban? A megrontott, megtizedelt nép, mint halálos ágyban lévő beteg, várja minden órában a kimúlást tudatlanul.

Hagyja, hogy átússzék rajta minden: a fenyegető árnyak, a jajszavakat felkapó szél, az undor.

Ottthon Bornemissza Anna levele várja. "Székelyhidat bizony senkinek nem adjuk, egyik felé se, hangzik a fejedelmesszony többese, hanem ha meg kell len-

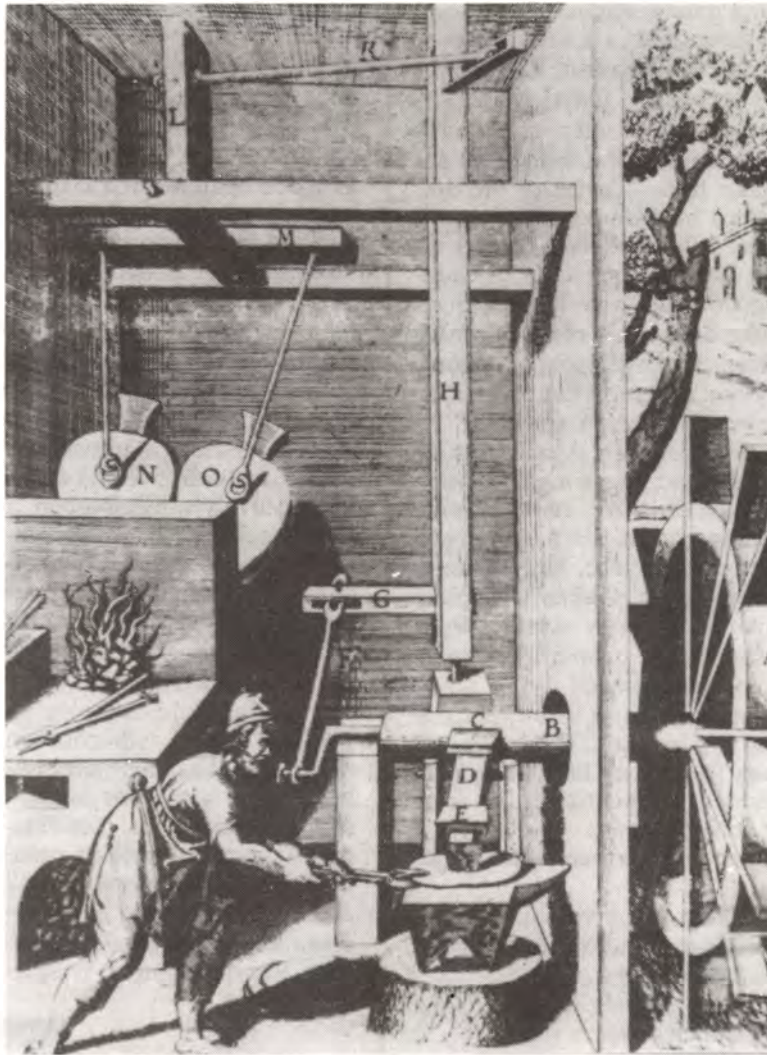
ni, inkább elrontjuk!"

Még egy vár halálát jelentő kemény szavak. Teleki nem kap bent elég levegőt. Könyökével löki ki az ajtót; ahogy a csípős hajnal meglegyinti, egy pillanatilag megtorpan. Köhögni kezd, arccal az égnek, csúnyán vakkantva, mint gazdájában csalódott eb. Nem a szoba volt levegőtlen, szájából áradt a savanyú szag.

Féltérde ereszkedik a csendes hóesésben. A fagyott rögöt nézi s a feje fölött köröző vadmadarat. Örül, hogy nem lát maga körül dühödt vagy szenvedő emberi arcokat.

*

4. "Lehetek bárkivel, mindig egyedül vagyok" szól hozzá egykedvűen, minden szomorúság nélkül a kastély úrnője legközelebb. Mint fiatal lány, ül Lónyai Anna a földön, térdét átfogva; lábujjai között hosszú fűszálon egyensúlyozik egy zöld bogár.

"Futrinka" mondja mosolyogva, anélkül, hogy fölpillantana Telekire. Mikéntha búvólni akarná a bogarat, s az el nem fut. A férfi elmosolyodik; lövöldözések, sőt haragvású zsoldoskatonák s egyéb zenebona után jóleső érzés egy ilyen melegbarna női bőrben gyönyörködni egy kicsit. Félrecsúszott az ingváll ("merne napozni úgy is?"); a melle bizonyára habfehér. Egyik keze csuklóból fásultan lelóg az ölébe, a másikat öntudatlan könyörgéssel föleme-

li. Teleki felocsúdik: ezúttal az ő biztonságaért, életéért aggódik Lónyai Anna. Mennyi gyöngédség! Teleki az anyjára gondol; legszívesebben arccal a fal felé fordulna...

Máskor meg lovaglónadrágban fogadja Telekit, haja vörhenyesnek tetszik, arccsontja kiáll. Belekarol a vendégbe s húzza maga után. Egy vándorpiktor munkájával áll elő: "Telt áll, selymes bajusz! suttogja Lónyai Anna. Ugye mulatságos?... Ilyen lehetett ő is, fiatalon." Nem mondja ki a nevet, mint aki nem akarja kiadni magányát. Könnyed társalgásba kezd: "Ma ástam a kertben. A burjánt a kezemmel téptem ki, hogy jobban nőjön a káposzta s a murok!" S Teleki maga előtt látja, amint napfény keretezi alakját, kontyba fogott haját; egyik kezében a szerszám, a másikat szeme fölé ernyőzi s a messzi hegyeket fürkészi... A romos ár-

ki, nem olyan, mint a török." "Mert fegyvertelen. A ragadozó ösztön, úgy látszik, megfér együtt az alázattal. Az asszony most már türelmetlen. Aki völgylakónak született, mint a Telekiek, hogy képes egy kőszikla tetején rostokolni!... Ó, maguk férfiak!"

Kővárban az iszonyú vára-kozás! Álomba hullva; mintha kényszerítené valami, hogy leszálljon egy bugyorba. Rendszerint háttal fekszik a kiszámíthatatlannak; várja, hogy egy ismeretlen kéz megragadja a vállát. A magába zárt lélek tüskés burok; egyszer talán, véletlenül, megpattan... Addig viszont izgasztó megpróbáltatások várják: idétlen alakzatok vesznek üldözőbe. Elomló női combok nyílnak meg előtte, hogy beléjük fúrhasa üstökét, torz lábfej kutakodik a hónaljában. Homályba vesző végtagok rugdalják tomporát, sarkantyúzzák, futtatják, akár a lovat, s ő, bár sejtí, hogy mindenféleképpen megalázzák, kéjes állati gyönyört érez mégis.

Párás köldök, duzzadt lágyék... Már éberén kísértő képek ezek. A tegnap este tért meg Lónyai Annától. "Forog velem az ágy, s a világ! Leszegett fejjel korholja magát a nagydarab ember. Azt képzelte, hogy nincs szükséged tömlőcőrre; s csak a vereshagyma csaltatja ki szemedből a könnyeket;"... Üres papolásnak hitte eddig, amit Pál apostol mond az ember fertelmes természetéről. Most előkeresi az írást. "Testi vagyok, a bűn alá rekesztve..." Ezt szűköljem én is; Ki-ki a börtönebe zárva nem azt cselekszi, amit akar. De mert bűn lakozik bennünk, az *művelő* a rosszat, nem mi... Az önbecsapó természet, ím, kijátszhatja a törvényt. Az én lelkemet soha! Hová fussak a kísértés elől?"

Egy farbarúgás, az kell neki! Kemény János hites felesége és özvegye éppoly sérthetetlen volt a Teleki számára, mindig, akár az aranygyűrűvel lepecsételt pataki ládái! (Mikhez Vér Judit sem mer nyúlni egymaga.) S az is maradt.

"A sav marja a gyomromat", lép felesége elé, kétes nyugalommal. Amilyenben ez az egész erdélyi világ leledzik. A dolgok persze sohasem ismétlődnek meg ugyanúgy... "Érvágással kell élnem megint", mondja az asszonynak, s az elhiszi, hogy minden baj az iszonyú boritáltól van.

*

5. A pap csatakos arcát figyelte. Úgy festett, mint valami ügyefogyott kalapos kálvinista, fővege alól kisütő jámbor tekintetével, amint azt hörögte, hogy szilaj vérünk, karunk ereje utána

>>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>>> folytatás a 15. oldalról

lelkünk is lefegyverezve!... Erre már a gyászoló nemesi rend képviselői is összedugták fejüket.

Kocsonyás, nyálkás télidőben darvadozott a sokaság; befűlledve, mint kapcba, a füstölő völgybe. Hatalmas temetés volt; aki nem ügyelt, a tömeg árjában könnyen elsodor- tatott. "Ez nem is az Apafiék temetése, vagy legalábbis nemcsak annyi", nézett körül Teleki, még az elején, elfulladva botladozva a gyászoló gyülekezetben. A pap kezdetben még ilyeneket mondott: "Most, midőn az ember nap mint nap halálos bűnökbe esik, lelke is megkötött, nem csupán az ő tagjai..." Habár Apafi Mihálynak és Bornemissza Annának halálozott el egyetlen fiacskája, az ötéves Gergely, "hol- tig való szomorúságunkra", írta volt az anyja még októberben, két hónappal ezelőtt. Azóta folytak a fejedelemutód temetésének előkészületei: hol a koporsó nem találtatott elég tartósnak vagy díszesnek, hol az ezüst címerrel késlekedtek az ötvösök. Az oratorokat Enyedről rendelték meg, sokat tusakodott a gyászos pár, hogy tor legyen-e a te- metési pompa után?...

De, lám, akadt egy pap, aki mintha megfeledezni látszanék a nagyságos kis halottnak kijáró végtisztességről, kevesli a család, az ország hivatalos gyászát, azt, hogy Erdély fejedelme örökös híján maradt, és a dermesztő decemberi csendben nyugtalanító, lázító szavakat kiált, az igazságtalanul sújtó sorssal, magával az Úristennel perlekedik. Mikéntha hagymáz vagy forró nyavalya fenyegetne itt egy egész népet (a kis trónörököszt hidegleléssel járó magas láz vitte el), elsősorban nem is azokat, akik a várpalotában, az udvarházakban laknak, hanem akiket, mint özvegy Teleki Jánosné sertéseit, a Mocsármező legeltet.

"Van-e akkora koporsó, amelyikbe egy egész pusztaság elfér?", emelte magasba karját az ifjú lelkész, Telekinek a daróc- nadrágjukkal a sárban térdelő hegyilakókra tévedt a tekintete, akik bőrbe gyúrt túrót és fenyőfa henger alakú héjába takarva, malomkő formájú sajtot szoktak szállítani az urak konyhájára. "Kinek gyűjtöd a fényt, Uram, folytatta perlekedését a pap, hogyha elvetted látásunkat? Magunkhoz szorítjuk a lángot, és felgyúlunk..." Nem a halott gyermekről beszélt (mint az előző szónok), kinek többé nem rezdül pillája, nem virágzik száján mosoly, hanem a gyilkosokról: "Rád törnek s felfalnak elevenen. Embertársaid ők, nem szörnyek!... Nem ment meg tőlük az oltár

vagy áhítat. A fegyvert pedig, kérik, hogy miképpen ezen kis, törékeny testet mielőbb elföldeljük. Nem volt elég eltemetni Rigómezőt, Mohácsot, Kanizsát legutóbb?" A pap egy pillanatra elakadt, Teleki pedig egész testében megborzosgott, mint aki sejtí, mi következhet.

Hidegrázása napok múlva is vissza-visszatért. "Megfáztál a sírnál, korholta a felesége. Új esztendő jön, három napig legalább ágyban kéne maradnod; jövőtől megint egy ország gondja a válladon úgyis."

Hordozzuk, testvéreim, a hord- hatatlant... Magába roskadva még mindig a megköttyogoso- dott prédikátor (ez a nagyurak véleménye!) szavait hallgatta. A megalkuvás szótárát emlegette a pap ("belém látott, az istente- len!"), mondván, hogy érdes szittya nyelvünk az Isten Igéjének keres a halál hatalmát elfogadható, dicsőítő ígéket, úgy küzd gyengeségünk ellen, hogy megcsendesíti a kiáltást az ösz- szeszorított szájban. Vagy egye- nesen belénk fojtja! Maró ke- serűség, vád süttött az egész tuty- muty emberből a felmorajló so- kaság felé: "Kevés az öröklét, Uram, ha mindenegy nekünk szánt pillanatod ilyen kimért, ri- deg és megfoghatatlan. Az ellen- ségeink után a te hatalmadban sincs irántunk részvét, mire vársz, te Legfelsőbb Hadúr?! Nyíljon meg most itt a föld a még elevenen nyüzsgő lába alatt!"...

E pillanatban, Apafi néma in- tésére, fogdmegek ragadták meg a papot; ellenszegülve előbb még fölmagasodott, aztán leomolva a tömeg örvényébe, hagyta, hogy elvonszolja. Akkor látta meg rajta Teleki, hogy sánta. Suttog- ták is, hogy egy tatár nyíl okozta volna félszégességét.

A humuszt, a sírhelyedet óvd meg bár, ha lehet... Gyalog indult meg Teleki, nem kerülgette a ke- rékmély gübbenőket. Úgy érez- te, bűnök terhével nyomja a földet. Nem is ment, vitte magá- val a sár.

"Nem tartsz velünk; kiabál- ták feléje a heherészó hintólakók. Csak eztán jön a java!..."

Mi jöhet még ezután? Fékte- len duhajkodás.

A tor.

Elakadt, eldőlt, aztán mint rönköt vitte az úszó sárvíz. Sár- dagály.

Senki se kérdezte tőle: merre az új ösvény, az új csapás?

Zrínyi
tífusz

Visszhangos monológ

A kolozsvári grafika egy korábbi korszakában — ami- kor még köztünk járt Gy. Szabó Béla és Nagy Imre, s itthon volt Tóth László, Bardócz Lajos, Kopacz Mária, Árkossy István, Finta Edit, naponta találkozhattam Deák Ferencsel, bármi- kor megszólíthattam kérése- inkkel Cseh Gusztávot is, a fő- iskolán Feszt László tanította a grafikusokat, a Korunk Galéria többször is vendégül láthatta Aurel Ciupe mellett Nicolae Maniut, Pallos Sch. Juttát, Io- achim Nicát — nagyjából tud- tam, hogy mi történik a mű- termekben. És büszkén hivat- koztam más városbelieknek, határokon túliaknak a mi gaz- dagságunkra. (Tettem, tehet- tem ezt irodalmi példákkal is.)

Az ezredforduló előtt, noha folyamatosan itt élek szülővá- rosomban, más világ vesz kö- rül Kolozsváron. Másokat ta- lálok (ha éppen arra járok) a régi műtermekben, újak is épültek persze, és nyilván új arcokkal találkozom a kiállítá- sokon. A hatvanas-hetvenes években megalapozott kolozs- vári, erdélyi nosztalgiámat már nemigen tudom — talán nem is igen akarom — legyőz- ni, ám örömmel regisztrálom, amikor a fogyatkozás (vagy éppen a pusztítás-pusztulás) jeleivel szemben a növekedés válik szembetűnővé. Ezt élhet- tem át tavaly novemberben, a páratlanul sikeres első kolozs- vári nemzetközi kisgrafikai bi- ennálén, itt láthattam, hallhat- tam először Ovidiu Petcát, az általa szervezett-összetrombi- tált biennálé komisszárját. Az- óta meggyőződtem róla — grafikai lapjai ismeretében még biztosabban állíthatom —, hogy ez a komisszár koránt- sem politikai biztos, csendbiz- tos, hanem: a művészi önki- fejezés, a korlátozások nélküli alkotás és közönség előtti be- mutatkozás önzetlen biztosí- tója. Vagyis olyan művészet-

szervező, olyan grafikus, akit már régebben fölfedezhettünk volna magunknak. Akire lapja- ink ugyanúgy számíthatnak, mint az említettek, egy saj- nos régmúltnak számító kor- szakban.

De most nem erről, "csu- pán" a szitanyomataival a Ko- runk Galéria közönsége előtt is bemutatkozó grafikusról kelle- ne szólni. Akinek ugyan még vannak élményei a "vörös cen- zúra" éveiből, de Ceausescut már mint formátlan fekvő tö- meget rajzolhatta meg, fölöt- te a széttört sarló-kalapáccsal. A mélyebb élményeket, a tartó- sabb hatást pedig olyanok gya- korolhatták rá, mint Bartók, Tristan Tzara vagy Hokusai, no meg kortárs írók, képzőmű- vészek. A lényeg az, hogy ezekből a hatásokból Ovidiu Petca saját világot teremtett, valahol a figurativitás és a non- figuratív határán, egy olyan jelvilágot, ahol a vonal és a szín nemcsak hogy békében megfér egymással, hanem feltételezi egymást. Petca "cantata profa- nája", grafikus beszédmódja hiteles monológokból, "esszé- kből" épül — ám dialógusban múlttal és jellel. Szinte azt mondom: mintha a csángó ha- gyománynak egyfajta modern folytatása volna, nemzetközi párbeszédben. Vagyis: egy- szerre van (saját) múltja és jö- vője.

KÁNTOR LAJOS

GALÁNTA H. JUDIT

A másik oldalról nézve...

Ellentmondásos kép alakult ki az idők folyamán: Körösi Csoma Sándor egyesek szerint rendkívüli teljesítményű egyéniség. Nemzeti viszonylatban igazi hős, akiről mindenki hallott, tud valamit. Amennyire pozitív a kép egyfelől, annyira negatív a másik oldalról, hiszen nyugati kortársai körében enyhén szólva furcsának, egyesek kifejezetten bolondnak tartották.

Hosszú évek óta nem hagy nyugton a kérdés, és azt hiszem, a hagyományos tibeti gyógyászat segítségével végre rátaláltam a válasza. Legalábbis egyfajta válasza.

A magyar, angol és francia források mindössze töredékes, meglehetősen sovány, bár rendkívül érdekes és értékes információs morzsákkal szolgálnak Csoma Sándor megjelenéséről, természetéről, szellemi és fizikai kapacitásáról, étkezési szokásairól, életmódjáról. Ha mindezeket a tibeti gyógyítás és vallás hátterében vizsgáljuk, a két szélsőséges, ellentétes Csomaképből egy harmonikus, a valóságot leginkább megközelítő egyén rajzolódik ki.

Korai éveit lejegyző különböző magyar források: iskolatársai, tanárai, kortársai és barátai szerint megjelenése az átlagosnál talán egy kissé magasabb középtermetű, széles vállú, kemény, erős, szívós jelenség, akinek mosolygó fekete szeme, nyílt, magas homloka, hosszúkás arca, rendes orra, vidám ajka, egyszerű, bár askétizmusra hajló, mérsékelt és tiszta magaviselete első látásra megnyerő. Fizikailag erős és sportkedvelő, kitűnő úszó, birkózó. A fizikai és a szellemi munkában fáradhatatlan, kitartása, egészsége legendás.

Testét korai időktől edzette. Ágya a pusztára padló vagy egyszerű deszka. Étrendje hús és alkoholmentes, édesség nélküli, rendszerint cipóból, gyümölcsből, túróból vagy öntött salátából állt. Állítólag vizet sem ivott napokig. Ha hazulról csomagot kapott, a benne levő székelypogácsát sem ette meg, inkább feldarabolta és eladta.

Ruházata egyszerű, de mindig tiszta. Telen, nyáron ugyanazt viselte, ennek ellenére sohasem izzadt. Nem ivott, nem táncolt, nem udvarolt. Keveset beszélt, mindenkit figyelmesen meghallgatott, bár büszkesége és érzékenysége ellenére érzelmeiket nem mutatott. Magatartása egyenes, szavát álló, mindig azt tette, amit megígért.

Mire 35 éves korában, gyalogosan végleg elhagyta szülőföldjét, szokásai, életmódja mélyen gyökereztek. A magyarok belső-ázsiai őshazáját keresve hosszú hónapokig utazott. Az itt-ott útjába akadó háborúskodásokat, ragályokat elővigyázatosan kerülve, többször útirányt változtatott, mire az akkori India vadregényes, északi határvidékén megállapodott. Hála az akkori brit terjeszkedési érdekeknek, Csoma korábbi kapcsolatainak és az úttalan utakon, különösen Ladakhban kötött váratlan ismeretségeknek, amelyen szórványosan fizetett birodalmi alkalmazott lett, aki mindenütt említésre méltó, furcsa benyomásokat hagyott maga után.

Valójában nem azért, mert így akarta, hanem mert viselkedése merőben eltért az akkori, bevett európai szokásoktól, amikhez az útjába akadó kortársak a világnak ezekben az eldugott sarkaiban is tűzzel-vassal ra-

gaszkodtak. Az azóta szintén híressé vált kortársak mind európai arroganciával, politikai ambíciókkal vagy egyéb célokkal haladtak saját útjukon, mit sem törődve a helyiek érzéseivel, szokásaival, nyelvvel, miközben Csoma nagyon okosan ennek pont az ellenkezőjét tette. Nem is csoda, ha a helyiek általában nem jó szemmel, jobb esetben fenntartással, rosszabb esetben ellenségesen fogadták az európai civilizáció illetén terjedését.

Ami a tibeti gyógyászatot illeti, Csoma Sándor esetében a lényeg az, hogy alkati felépítése igen tipikus keveréke az emberi szervezetet alkotó három fő összetevőnek, ami hol egyfajta energia, hol aktuális testnedv, hol meg életműködés. A három fő összetevő egyben magában hordozza az egyénre tipikus betegséghajlamokat is.

A leírásokból kihámozott adatokból röviden az derül ki, hogy Csoma szervezetét a három fő összetevőből a hideg és a meleg energia egyformán uralta, míg a harmadik, úgynevezett hűvös energia jelenléte teljesen hiányzó. Innen ered csendessége, szívóssága, komplexuma, szellemi kapacitása, kíváncsisága, éles esze, elővigyázatos természet, étkezési szokásai, általános életformája.

Csoma a hagyományos tibeti gyógyászat szerint a lehetséges 7 variáció közül a második legjobb kombinációval rendelkezett. Ebben rejlik a titok kulcsa, hogy valójában miért nem volt sem furcsa, sem pedig bolond. A válasz egyszerű: azért nem, mert a hagyományos tibeti orvoslás az idegbetegség legkülönbözőbb fokozatait egyértelműen a Csománál hiányzó harmadik kategóriába sorolja. Furcsasága kizárólag a kortársak európai szemléletében gyökerezik.

Ha egészségi állapota nem lett volna jó, ki sem bírta volna a még számára is szokatlan környezeti tényezőket. Erről részletesen szó esett a különböző feljegyzésekben. Valahogy úgy, mint a zsebében hordott rhebarbara gyökér és hánytató borkő jelenlétéről, vagy a sajnálkozó megjegyzések hétköznapi életformájáról, diétájáról. Ez is nyilván azért került papírra, mert a Csoma által igen helyesen és elővigyázatosan követett helyi szokások ugyancsak nagyban eltértek az akkori nyugateurópai életmódtól.

Csoma ösztönösen tudta, a ladakhi buddhista orvosmestere jóvoltából meg is értette ennek feltétlen szükségességét, hiszen a helyi életmód, az étkezési szokások teljes mértékben ellensúlyozták a magas hegyvidéki éghajlat hatásait. Ide kívánczik, hogy Csoma élete végéig sós, tibeti teán és rizsen alapuló diétája a hegyek között feltétlenül, a későbbiekben Kalkuttában és környékén a rizs igen, de a tea a nagy só és vajtartalom miatt már kevésbé volt helyes.

A sós, vajás tea, melegítő hatása miatt egy, a tengerszinten fekvő meleg vidéken igen könnyen túlfűthet egy arra amúgy is hajlamos szervezetet, mint Csomáét. Állandóan a tibeti teán élve lassan, de biztosan túlfűtötte szervezetét. Ez egyáltalán nem használt neki, annak ellenére, hogy a tea az erjesztéstől függően, és a kávéhoz viszonyítva például hűtő hatású, lásd az arab szokásokat.

Csoma Sándor erős egészsége egyáltalán nem zárja ki azt, hogy élete folyamán nem voltak időnként emésztési vagy kiválasztási

gondjai. Sőt nagyon is valószínű, hogy voltak, hiszen alkati felépítésénél fogva ezekre, és a későbbi években szervezetének a környezeti tényezők miatti hirtelen túlfűtöttségére lehetett elsősorban érzékeny. Véleményem szerint halálának oka ebben keresendő, azon kívül, hogy befejezte "küldetését", ami nem törvényszerűen saját elképzelése, hanem a jelek szerint a tibeti kultúra feltárása volt.

Utolsó napjaira Dr. Archibald Campbell leírása utal, aki "lázasan, fejfájósan, lepedékes nyelvvel" találta, észelve bőre szárazságát is. A tibeti gyógyászatban ezek a hőenergiának erős fellángolását jelzik, amit úgy kell elképzelni, mint egy rendkívül gyorsan terjedő, mindent felégető, kiszáritó avartűzet a szervezetben.

A következő napon Csoma már fent járkált és lendületesen beszélgetett. Mindez azt jelzi, hogy míg a hőenergia szervezetében kissé alább hagyott, a korábban szintén jelenlevő mozgási (rlung) energia továbbra is magasan lobogott. Két nappal később "láza visszatért, viselkedése zavaros, nyugtalan, a láztól enyhén félrebeszél, arca beesett, sárga". A tünetek eltéveszthetetlenül nemcsak az ismét feltámadt és hevesen lobogó hő- és mozgás-energiára, de a májműködés erős zavarára is utalnak. A negyedik napon már "összefüggéstelenül beszélt, estefelé elvesztette eszméletét és következő hajnalban" 1842 április 11-én "nyugodtan, hangtalanul szenderült örök nyugalomra".

Hogy az adott esetben szükséges hűtő hatású orvosságok alkalmazása sikerrel járt volna-e? Valószínűleg; bár ki tudja, hiszen betegségének eredete sohasem derült ki a leírásokból. Az viszont szinte bizonyos, hogy előzőleg Kalkutta környékének, valamint a Dardzsilingig átutazott vidékeknek, túlfűtött párák, meleg időjárása nagyban hozzájárult Csoma szervezete meleg összetevőjének a lassú, de biztos túltengéséhez és annak végső hirtelen fellobbanásához.

A hagyományos tibeti orvoslás ugyan elsősorban a test és a tudat együttes gyógyításával foglalkozik, van azonban a lelket célzó vallási vetület is. A tibeti gyógyászat a buddhizmushoz hasonlóan a halált egészen más-ként értékeli, mint a nyugati világ, s úgy tartja, hogy az az *újraszületéshez* vezető szükséges folyamat. Ha elismerjük, ha nem, az életben semmi sem történik ok nélkül. Körösi Csoma Sándor egész élete nyugati szemmel nézve valóban ellentmondásos, de tibeti környezetben teljes mértékben érthető, és szellemi kapacitását, munkásságát leszámítva, szinte hétköznapi.

Csoma Sándor 1842 tavaszán nemcsak a "középkor" végét taposta, de világosan befejezte a már említett "küldetését". Ez egymagában ok az adott fejlődési folyamat, vagyis földi létének betegség formájában történt befejezésére. Körösi Csoma Sándor élete, munkássága bár rövid, de egyetemes szempontból rendkívül fontos momentum a Örök Körforgásnak. Méltán lehetünk büszkéek rá.

(A cikk, a szerző: Galántha Hermann Judit, 1997. május 22-én, a Kanadai Magyarstudományi Társaság évi konferenciáján Torontóban publikált angolnyelvű tanulmányának rövid kivonata.)

BALOGH BALÁZS

A Dallas

és a kőművesek

A házak végeiben
két tizkilos öddörrel
lők valamit a disznóknak
anyu

tizenkét bicikli
a kocsmá falánál
bent egy tucat
stampó mellett
tizenkét apu
tanakodék
a tegnapi Dallasról
aztán mehet a falazás

A garabonciás

Abban a faluban
furcsák az emberek
azt hitték
garabonciás jött
pedig nem kértem
tejet
összesúgtak
az a sapkás
a kéményseprő ellenőre
lesz

éreztem
hogy én már
műparaszt vagyok
gúnyolni való düdűd
vagy tesze-tosza uraság
és utáltam magam
mintha hintóból
integetnék
mintha neonzöld
jogging ruhában
szalonnát ennék

Vasárnap

Az emberek csizmát húznak
mennek a kocsmába
sört inni
és halat vacsoráznai
otthon a fémtálcán
kókuszos süti
a spór előtt az asszonyok
ülnek egy kicsit
lábukhoz
macska jámborul
a templomtoronyban
hóbagoly szuszog

Böde

Aztán vissza megint
a kerékvágtá útnyomon
csoszsan a lábam
és foszló ruha érdesül
ósanyám fésülte rostokból
vászonképletek
a falu széle ez vigyázz
az erdő már ezer évet
becsapott előttem
jobbrol a házak mögött
már látszik is
Anna néni a pitarból
tógyszopó békákkal szemében
az istállóba megy
és az alig csörgő ján patak
teli keserves üzenettel
a hegyekből ahol
fáradtkező férfiak
alszanak

Petőfi Sándor vers- és prózamondó verseny

Petőfi Sándor születésének 175. és halálának 150. évfordulója alkalmából a szatmárnémeti Szent-Györgyi Albert Társaság, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Pedagógus Szövetség, az RMDSZ Szatmár megyei és városi szervezete, a Szatmárnémeti MADISZ 1998. január 1. — 1999. március 15. között szervezi meg a Romániai Petőfi Sándor vers- és prózamondó versenyt.

A verseny célja:

— Petőfi Sándor örök érvényű költészetének felidézése, újrafelfedezése az ezredforduló küszöbén,

— minden romániai résztvevő magyar, vagy magyarul beszélő diák megtanuljon 10-15 Petőfi-szöveget,

— anyanyelvünk ápolása, a szép magyar beszéd iránti igény felébresztése és ébrentartása.

Résztvételi tudnivalók:

— a versenyen csak egyéni produkciókkal lehet részt venni.

— résztvevő lehet minden romániai magyar vagy magyarul tudó diák, aki a verseny meghirdetésének iskolai évében elemi-, általános-, középiskolai vagy szakiskolai tanuló.

A Romániai Petőfi Sándor vers- és prózamondó verseny lebonyolítása:

A versenyt három korosztály számára rendezzük meg:

1. Elemi iskolások (a verseny meghirdetésének évében, 1998-ban, 1-4 osztályos tanulók).

2. Általános iskolai tanulók és szakiskolások részére, akik 1998-ban ebbe a korosztályba tartoznak.

3. Középiskolások részére.

Az 1998-ban benevező és a helyi szakaszokon továbbjutó, majd döntős versenyzők 1999 tavaszán abban a korosztályban vesznek részt az országos döntőn, amelyikben elindultak. Például az 1998 tavaszán IV., VIII., XII., XIII. osztályos tanulók az 1999 márciusában sorra kerülő országos döntőn (annak ellenére, hogy már V., IX., vagy iskolát, középiskolát végzett szavalók) csak az elemi, általános vagy középiskolások korosztályban fejezik be a versenyt.

A Romániai Petőfi Sándor vers- és prózamondó verseny öt szakaszból áll:

1. Iskolai osztályokon belüli és osztályok közötti, majd iskolai szakasz, 1998. január — március 31-ig. A versenynek ebben a szakaszában az elemi iskolások három, az általános és szakiskolások, valamint a középiskolások 5-5 Petőfi Sándor-művel jelentkeznek. A versenyt lehetőleg minél nagyobb számú közönség előtt kellene megszervezni.

2. Községi szakasz, melyen korosztályonként az előző szakasz győztesei vesznek részt 1998. április — május 31-ig. A helyi szakaszokon a résztvevők és továbbjutók számát a helyi szervezők szabják meg a jelentkező tehetségek számától függően. Ebben a szakaszban az elemisták 5, a többi korosztály résztvevői 7-7 Petőfi-műből álló repertoárral jelentkeznek.

3. Területi szakasz mind a három korosztály számára 1998. október — november 30-ig. Pl. Szatmár megyében Nagykároly és környéke, Tasnád és környéke. Bihar megyében Nagyvárada és környéke, Szalonta és környéke, Székelyhíd és környéke stb. Az elemisták 7, a többiek 10-10 műből összeállított műsorral jelentkeznek.

4. Megyei szakasz minden korosztály részére külön-külön 1999 január végéig. Az elemisták 10-10, a többiek 12-12 Petőfi-művel jelentkeznek. A megyei döntők legjobbjai jut-

nak a Szatmárnémetiben sorra kerülő országos döntőbe.

Az országos döntő lebonyolítása:

1999 márciusa első hétvégén (péntek, szombat, vasárnap) lesz az elemi iskolások Romániai Petőfi Sándor vers- és prózamondó verseny döntője Szatmárnémetiben.

1999 márciusa második hétvégén, a fentihez hasonlóan, az általános iskolások döntője.

1999 márciusa harmadik hétvégén kerül sor a középiskolások versenyére.

Korosztályonként maximum 35-35 versenyző kerül az országos döntőbe a különböző megyék magyar diákságának számarányában, így:

— 3-3 versenyző képviseli külön-külön mindegyik korosztályban, Hargita, Kovászna, Kolozs, Maros, Szatmár megyét.

— 2-2 versenyző Arad, Brassó, Fehér, Máramaros, Szilágy, Temes megyét, valamint Bukarestet és Csángóföldet.

— 1-1 szavaló szerepelhet a többi magyarlakta megyéből.

A Romániai Petőfi Sándor vers- és prózamondó versenyről emlékkönyv készül, amelybe beírjuk minden résztvevő és felkészítő nevét, kezdve a verseny legelső szakaszában szereplőktől a döntőn résztvevőkig. A verseny iskolai szakaszain résztvevőket, illetve a szervezőket, valamint az országos döntőt megelőző minden szakasz résztvevőit, szervezőit arra kérjük, hogy minden egyes szakasz döntője után küldjék el Szatmárnémetibe a következő adatokat:

— a versenyző neve, lakcíme, telefonszáma, az iskola neve és postai címe, a felkészítő neve és foglalkozása, az előadásra került művek címe. Kérjük, hogy géppel vagy nyomtatott betűvel írják meg a fenti adatokat, hogy a verseny emlékkönyvébe pontos és hiteles adatokat írjunk be.

Cím:

Csirák Csaba, Szent-Györgyi Albert Társaság. 3900 Satu Mare, Mihai Viteazul 10.

A versenyzők a rendezvény különböző szakaszaira bizonyos számú előadásra kész Petőfi-művel kell jelentkezzenek (a fentiek szerint). Mind az országos döntő, mind az azt megelőző szakaszok alkalmával az előadásra előkészített művekből a mindenkor zsűri egyet választ ki, a másikat a versenyző szabadon választja.

A verseny színvonalának biztosítására javasoljuk egységes zsűrizési elvek alkalmazását az országos döntők mintájára.

Az országos döntőn a zsűri 1-től 10-ig pontoz. Az szavalók első fellépését két szempontból értékeli:

1-10-ig pontozzák a szép magyar beszédet, és külön 1-10-ig a művészi hatást, összesen maximum 20 pont zsűrinként.

A versenyző második fellépését ugyancsak a fenti szempontok szerint értékeli a zsűri, azonban csak egy pontszámmal, 1-10-ig. Így egy-egy zsűritag maximum 30 pontot adhat egy versenyző két fellépésére.

Az országos döntő első napján szerzett pontok alapján az első 15 versenyző jut a másnap sorra kerülő döntőbe. Az előző napon szerzett pontokat továbbviszi a versenyző a döntőbe.

Díjazás:

Az országos döntő minden korosztályának első tizenöt versenyzője (összesen 45 versenyző) részt vesz az 1999 nyarán Szatmárnémetiben megrendezésre kerülő művészeti táborban.

KÓDEX —

Mikor ér véget egy háború? Ha elhallgtnak a fegyverek? Ha az éppen soron levő nagyhatalom (nagyhatalmak) segédletével (ami általában ultimátummal felérő nyomást jelent) bizonyos kötelezvényeket tartalmazó papírokat írnak alá villanófények és reflektor lámpák fehér tűzében egy kecses lábú asztalon? Ha megindul mindannak — lakóházaknak, intézményeknek, közműveknek, gazdaságnak, kultúrának — az újjáépítése, amely oly pokoli iramban elpusztult? Ha behegednek a lelkeken ütött sebek? S a fájdalom és a bosszúvágy átvált, fölenged *megbékélésre*? Köthető mindez egy pillanathoz, egy gesztushoz, egy eseményhez? Tetten érhető-e mindez? Ugyanis Clausewitz "szakmai" meghatározásával ellentétben ("a háború a politika meghosszabbítása más eszközökkel") a háború a rossznak sokkal összetettebb és lényegibb kifejeződése: kihozza és uralkodóvá teszi az emberben mindazokat a még civilizációs hatások előtti, inkább az állati léttel kapcsolatot tartó ösztöneit, amelyek valahányszor megsokszorozódnak saját kora technikáival és "modern" ideológiáival. Ezért — az emberiség "fejlődésével" fordított korrelációban — egyre kegyetlenebb és pusztítóbb, ha valahol szabadon engedik a háború dühét. S bizony, ha ez a magát a civilizáció élővasának tekintő Európában történik: ott a leg-sokszörűbben embertelen.

(...) A többnyire a lélek tartományaiban megkapaszkodott indítórugók leginkább vallások (de nem azok hierarchikus intézményei) körül kristályosodtak ki az elmúlt évezredekben.

Szarajevó 1300 napos ostroma erre is bőségesen nyújtott hitet erősítő példát. Hiszen döntő részben vallási közösségek (s rajtuk keresztül az egy-egy vallás egész világra kiterjedő infrastruktúrája), és a vallások történetiségében felhalmozódott értékek biztosították polgárai túlélését. Ez a milliárd apró tettben, segítségben megnyilvánuló mozzanatsor adott már az aknatűzben is gyenge reményt, hogy egyszer eljön a háború igazi vége, mert: "az erőszak embertelen logikáját a béke konstruktív logikájának kell fölvaltania."

"Ezzel az üzenettel kezdem a pastorális látogatásomat." — szögezte le II. János Pál, amint a legendássá vált, a várost köldökzsinórként a világgal összekötő szarajevói repülőterre lépett. "Soha többé háborút! Soha többé gyűlöletet, intoleranciát. Ezt a tanulságot kell levonnunk ebből a századból a következő évezred hajnalán. A természetes bosszú ösztönét fel kell adni, s helyébe ki kell szabadítani magunkból a megbocsátás kegyelmét, amely megállítja a nacionalizmus szélsőséges formáit, nemkülönben az általa gerjesztett etnikai konfliktusokat. Mint egy mozaiknak, e régió minden részének szüksége van a biztosított politikai, nemzeti, kulturális és vallási azonosság oltalmára. A különbözőség: a gazdagodás forrása".

Háborúban és békében ezt a párharcot mint folyamatot megfigyelni: ez hajt Szarajevóba '94 óta. Noha tudom — erre is ez a város tanított meg, vagy ennek a helynek a földgolyó túloldalán folytonos szenvedés-gyűlölet mítoszában izzó párja: Jeruzsálem — a változások és megváltások nem köthetőek fegyverszünetekhez, szerződésekhöz, politikai látogatásokhoz. A vaku-kartácstűzben lefénnyépezett kézfogás soha nem az igazi találkozás jele. A pillanat, amikor megtörténik a történelem, azaz létrejön a valódi változás: nem rögzíthető. (...)

Hiszen Szarajevó soha nem Szarajevóról szólt, egy provincia fővárosáról, amelynek kérdéses a hovatartozása. "Sok-sok évszázadon keresztül ebben a régióban találkozott Kelet és Nyugat, s igen gyakran súlyos konfliktusok között. Azonban hosszú időn keresztül a különböző kultúrák koegzisztenciája tapasztalatára is példát nyújtott ez a vidék, ahol mindenki a saját képére formálhatta a világot. Ebben a fővárosban például egymás mellett emelkedik katolikus és ortodox-keresztény katedrális, mecset és zsinagóga tornya. Ez a négy épület nemcsak arra szolgál, hogy bennük a hívők megvallják az egyetlen Istenben vetett hitüket, hanem a civil társadalom megalapításai is."

KÓBÁNYAI JÁNOS: Üzenet a második évezredre Szarajevói jelentés '97 árpilis című írásából

— INDEX

REFLEXIÓK 21.

"Egy boszorka van..."

... "és annak két lánya van" — folytattam magamban a bájos kis dal szövegét azon a novemberi hangversenyen, amelyet Béres Melinda, Ioana Galuval közösen adott Zeneakadémiánk nagytermében. Szerencsém volt, idehaza voltam, meghallgathattam őket. Nagy élmény volt számomra. Két kiváló hegedűs mutatta meg a nagyszámú hallgatóságnak, hogy mit is lehet "kihozni" ebből a két hangszerből, amikor azok együtt szólnak, csak úgy kíséret nélkül. Nem is hinné az ember, hogy egy egész estét betöltő program milyen felüdítő lehet ezen a két angyali—ördögi hangszerezen. A HONEGGER-Szonatina, három kis ékszer-tételével, valóban *musica angelica*. Ez a neoklasszikus alkotás szinte súlytalanul lebeg valami megfoghatatlan fényű ragyogásban, mit sem tudva a földre húzó varázserőkről. Prokofjev *Kéthege-dűs szonátája* már idelent játszódik a földön, ha a magasba emelkedik, akkor is a földről nézve követjük útját a hajnali színes páráként föl szálló csodaszép dal-lamoknak. A mű hangzása is inkább vonósnegyes "beszéd" — képzeletben le is ültettem volna a kottatartók elé a két előadót, hadd lássuk, hogy valóban telt "vonósnegyes" szól a két hegedűből. Az est harmadik, egyben befejező darabja saját szerzeményem volt: négy kis szonáta-tétel két hegedűre, könnyed játék és halálosan komoly filozófia vegyült szeszélyes hangulatok közé, ötlet, rögtönzés zenefrafikái vázlatok sorába — ez művem lényege, hiszen egy általam nagyrabecsült zeneszerző barátomat tiszteltem meg vele úgy, hogy műveiből is megidéztem egy-két jellemző részletet, többek között az egyik nagyon szép kamarazenei művében is feldolgozott "Egy boszorka van" című dalocskát. Balassa Sándor — hiszen róla van szó — gyönyörű címet is adott

szóban forgó muzsikájának: "EGY ÁLMODOZÓ NAPLÓJA". Az én művem is kimondatlanul ezt a címet viseli. Nagy dolog manapság címben vállalni ilyen gesztust. Kimondani, hogy ma is, mint mindenkor, a művész: ÁLMODOZÓ. Javíthatatlanul hisz az álmokban, a megérzésekben, és hogy művei tulajdonképpen hűséges naplólapok, amelyek beszámolnak ezekről az álmokról.

A Balassa-Duóim, hiszen így reálisabb a cím! is naplólapok, aránylag hosszú történet van bennük feljegyezve.

Évekkel ezelőtt — akkor is olyan véletlenül — diákhangversenyen hallottam egy hegedűs lányt játszani. Hacsatúrján *Hege-dűversenyét* adta elő, tüneményesen. BÉRES MELINDÁNAK hívják. Művészi karrierjét azóta is örömteli figyelemmel kísérem. Nagy tehetség, igazi művész.

Ioana Galu mint első éves diákot ismertem meg "véletlenül", ugyanis svájci euritmias vendégeink érkeztek, akik Dvorak hegedű-zongora Szonatinájára akartak bemutatni egy tánc (gyakorlat)sort. A zeneakadémiánk folyosójáról küldte be valaki azt a magas, mosolygós lányt, akiről kiderült, hogy első látásra kitűnően lejátszotta, velem együtt, az euritmia-próba "tánczenéjét". Akkor jegyeztem meg a nevét és hegedűjátékát. De igazán, nagybetűvel, csak akkor írtam fel képzeletemben, amikor a tavaszi Balassa-szerzői esten beugrásból vállalta Béres Melindával együtt Balassa Sándor *Hegedű szólószonátájának* néhány óra leforgása alatti betanulását, és volt "bátorsága" élményszerű előadásban "színpadra vinni", a szerző jelenlétében, sőt az én tisztelő művem három tételét is betanulni-előadni.

Elanyagiasodó világunkban üde színfolt két ilyen nagyszerű művész. Játékuk jóleső technikai könnyedsége, biztonsága, lelkesedésük művészi élménnyé formálódásának izgalmas, előttünk "lejátszó" metamorfózisa felejtetetlenül belevésődik tudatunkba, lelkünkbe.

Sohasem gondoltam két hegedűre, kíséret nélkül írt műre. Bár Bartók majd félszáz duója megkísérthetett volna. Mégsem a zene, hanem e két művész hozta el számomra az "üzenetet": egy boszorka van a világon, azt pedig úgy hívják: ZENE; és annak sok fia, lánya van, közöttük első helyen a SZÉPSÉG, a SZERETET, a JÓ-SÁG.

TERÉNYI EDE

GANÉSA MANTI
गजानन्य भूत गणारि नैर्
कथित्य उन्मत्त यत् प
उमा नृत्य लोक विनायक
मार्गम विदेक वाद वाद

Márciusi évfordulók

- 1 — 210 éve született Gheroghe Asachi román költő
- 60 éve halt meg Gabriel D'Annunzio olasz író
- 2 — 210 éve halt meg Salomon Gessner svájci író
- 3 — 140 éve halt meg Bajza József
- 4 — 200 éve született Sigurdur Breidefjörg izlandi költő
- 70 éve született Allan Sillitoe angol író
- 5 — 75 éve halt meg Váradi Antal író
- 6 — 25 éve halt meg Pearl S. Buck amerikai író
- 280 éve született Gregor Fábri szlovák író
- 7 — 175 éve született Vas Gereben
- 8 — 620 éve halt meg Guszai japán költő
- 775 éve halt meg Wincenty Kadubek lengyel krónikás
- 75 éve halt meg Seprődi János tudós
- 9 — 80 éve halt meg Frank Wedekind német drámaíró
- 10 — 210 éve született Joseph Eichendorff német író
- 230 éve halt meg Laurence Sterne angol író
- 125 éve született Jakob Wassermann osztrák író
- 11 — 70 éve halt meg Bárony István író
- 90 éve halt meg Edmondo De Amicis olasz író
- 175 éve született Pákh Albert író
- 12 — 420 éve halt meg Alessandro Piccolomini olasz filológus
- 350 éve halt meg Gabriel Tellés spanyol író
- 1180 éve halt meg Theophanész bizánci görög író
- 13 — 110 éve született A. Sz. Makarenko, orosz pedagógus
- 110 éve született Paul Morand francia író
- 14 — 310 éve halt meg Antoine Furetière francia író
- 15 — 725 éve halt meg Aquinói Tamás olasz gondolkodó
- 480 éve született Giovanni Maria Cecchi olasz író
- 275 éve halt meg Johann Christian Günther német költő
- 325 éve halt meg Salvator Rosa olasz író
- 440 éve halt meg Francisco Sá de Miranda portugál költő
- 16 — 200 éve halt meg Aloys Blumauer osztrák költő
- 140 éve született Donászy Ferenc író
- 17 — 25 éve halt meg Demostene Botez román író
- 90 éve született Borisz Nyikolajevics Polevoj orosz író
- 18 — 80 éve született Dégh Linda amerikai magyar etnográfus
- 19 — 180 éve született Petar Preradovic horvát költő
- 20 — 170 éve halt meg Barczafalvi Szabó Dávid nyelvész
- 170 éve született Henrik Ibsen norvég drámaíró
- 21 — 190 éve halt meg Paul Iorgovici román író
- 22 — 130 éve született Mihail Dragomirescu román író
- 320 éve halt meg Constantijn Huygens holland költő
- 130 éve született Vydunas litván drámaíró
- 23 — 70 éve született Béládi Miklós magyar kritikus
- 70 éve született Deák Tamás író
- 24 — 125 éve született Édouard Claparède svájci pszichológus
- 350 éve halt meg Leon Modena héber költő
- 25 — 540 éve halt meg Inigo López de Mendoza spanyol költő
- 26 — 25 éve halt meg Noël Pierce Coward angol író
- 125 éve halt meg Amédée Thierry francia történész
- 27 — 230 éve született Joseph Schreyvogel osztrák író
- 28 — 130 éve született Maxim Gorkij orosz író
- 29 — 120 éve született Elena Farago román költő
- 960 éve halt meg Háj ben Serirá héber költő
- 30 — 70 éve halt meg Ion Gorun román író
- 190 éve halt meg Gustaf Fredrik Gyllenborg svéd költő
- 31 — 50 éve halt meg Egon Erwin Kisch cseh publicista
- ? — 410 éve született Johann Heinrich Alstedius német filozófus

Változó táj

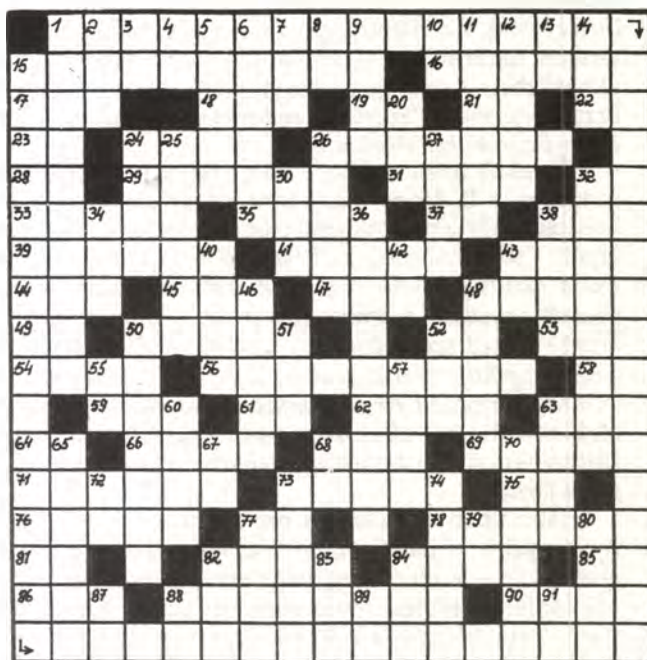
Radnóti Miklós versének egyik szakaszát idézzük a vízszintes 1. és függőleges 15. sorban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első két sora (zárt betűk: P, F, T, V). 15. Roppant nagy (összeg). 16. Kerti virág. 17. Napa társa. 18. Király franciául. 19. Zita egyenmő hangzói. 21. Tóth Nándor. 22. D. T. 23. Hazai kocsik nemzetközi betűjele. 24. Fahajtás. 26. Járműre szállt. 28. Tatrang határai. 29. Balkon. 31. Ibsen-dráma. 32. Kén és itrium vegyjele. 33. Női név. 35. Nikkel, urán és foszfor vegyjele. 37. Kínai hosszsmérték. 38. ... Lajos, immár néhai magyar színész. 39. Világot ..., járt-kelt. 41. ... Ádám, temesvári költő. 43. Égerfa románul. 44. E. F. T. 45. Értéke. 47. Pusztít. 48. ... királynője, Jókaimű. 49. Neves zsögödi festő névbetűi. 50. Férfi becenév. 52. Francia személyes névmás. 53. Határtalan hőség. 54. Bolygó. 56. Pappá szentelés. 58. Kétjegyű mássalhangzó. 59. Koholmány. 61. Áram egyenmő hangzói. 62. Kötőszó. 63. Helyhatározó szó. 64. Angliai kocsik nemzetközi betűjele. 66. Tenger németül. 68. Zsigmond Ágota. 69. A csokoládé fő nyersanyaga. 71. Umberto Giordano zenedrámája. 73. Alain ..., autóversenyző. 75. Igeköti. 76. Bomló. 77. O. A. 78. ... akaratlan. 81. Hangtalanul orosz. 82. Nyers, faragatlan oltyán. 84. Érzékszerv. 85. A. F. 86. Hóharmat. 88.

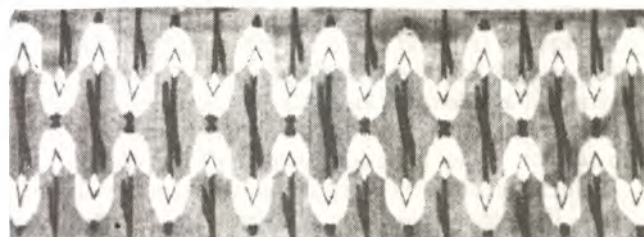
Az élettan tudósa. 90. Kaszpi-tenger parti főváros.

FÜGGŐLEGES: 1. Helyrajz. 2. Kronométer. 3. Króm. 4. Téli sporteszköz. 5. Szemléltető rajzok. 6. Elő anyagból származó. 7. Arab férfinév. 8. Lőrincz Ildikó. 9. Balti nép. 10. Basa hasa! 11. Történet. 12. Vajdasági helység. 13. Dísz. 14. Hangtalanul lefedő. 15. Az idézet harmadik és negyedik sora (zárt betűk: E, U, B, K). 20. Észme. 24. Vas, kálium és oxigén vegyjele. 25. Mezei munka. 26. Bolíviai település (Uyuni). 27. Fiúnév. 30. Becézett női név. 32. Pihenő. 34. Ezen a helyen. 36. Rendelkezik. 38. Lisztet készítő. 40. Háromtagú együttes. 42. V. T. 43. Latin kettős magánhangzó. 46. Mezőmérnök. 48. Érdekszövetség. 50. A Biblia szerint Isten számára a Föld is ez. 51. Még egy vajdasági település. 52. Ilonaváltozat. 55. Árva egyenmő hangzói. 57. Földforgatás. 60. Hazai mosószer márka. 63. Egyidős a testvérével. 65. Jár a szája. 67. Vissza a függőleges 43. 68. Z. R. 70. Az együgyű. 72. Üres doboz. 73. Női név. 74. Fordított gyomnövény. 77. ... háza magyarországi kisváros. 79. Kicsinyítő képző. 80. Villanófényforrás. 82. Bicegni kezd. 83. Csúcsérték. 84. U.S. a román nyelvhasználatban. 87. Móricz betyáralakjának névbetűi. 88. Igeköti. 89. G. J. 91. Osztrák és portugál kocsik nemzetközi betűjele.

K. KOVÁCS ANDRÁS

A HELIKON 3. számában közölt, Lidi fogadásné című rejtvenyünk megfejtése: Csíki borvizesek, / Hogyha jöttek az éjjel, / Befordultak hozzá / Kóberes szekérrel.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
SZŐCS ISTVÁN
Szerkesztőség: LASZLÓFFY ALADAR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószerkesztő
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számtógépes tördelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288